Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19711.1354
(Research Article)

Identifying and ranking factors affecting the identity of the Islamic-Iranian civilization using the Analytic Hierarchy Process (AHP) method

Taha Ashayeri *
Mohsen Parvish **
Tahereh Jahanparvar ***

Received on: 24/11/2024
Accepted on: 27/04/2025

Abstract

This civilizational identity, as an ancient-historical heritage, a living model for coping with identity challenges, giving meaning to life and promoting national dignity, has become a symbol of creative coexistence between different religions, ethnicities and cultures by promoting tolerance, justice and justice, developing dialogue and tolerance in the light of Islamic governance, and indicates the reliance of Iranian society on indigenous-religious identity to resist the dominance of Western culture and distortions of identities, providing a moral model for solving global crises, strengthening the discourse of peace, resistance and human justice in the shadow of Islamic-Iranian jurisprudence. On this basis, the Iranian Islamic civilizational identity is one of the topics that is of

* Assistant Professor, Department of History and Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili , Ardabil, Iran. (Corresponding Author).
t.ashayeri@uma.ac.ir 0000-0001-8210-8899
** Assistant Professor, Department of History, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili , Ardabil, Iran.
Mohsen.parvish@uma.ac.ir 0000-0002-4517-662X
*** Ph.D student in Cultural Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Communication and Media, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
jparvar@yahoo.com 0000-0002-2098-6861

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19711.1354
(Research Article)

interest to researchers, students, professors, and scholars. A review and search of keywords in scientific sources shows that research on the Iranian Islamic identity is one of the most frequently used terms, and in the period from 1389 to 1404, about 108 scientific documents have been conducted in the form of an empirical study. Considering the accumulation of rich and voluminous research findings in this period and the lack of a comprehensive strategic model of the reasons and factors affecting the Islamic-Iranian civilization-based identity (ranking of factors), the present study aims to identify and rank the factors affecting the Islamic-Iranian civilization-based identity using the Analytic Hierarchy Process (AHP) method.

Research Questions

1- What are the most important social factors affecting the realization of the Islamic-Iranian civilization-based identity?

2- What are the most important cultural factors affecting the realization of the Islamic-Iranian civilization-based identity?

3- What are the most important political factors affecting the realization of the Islamic-Iranian civilization-centered identity?

4- What are the most important psychological factors affecting the realization of the Islamic-Iranian civilization-centered identity?

5- Which of the factors has had the greatest and which has had the least impact on the realization of the Islamic-Iranian civilization-centered identity?

Methodology: The research method is an inductive qualitative meta-synthesis method in the period from 1389 to 1403 and the analytic hierarchy process method, which was selected by non-probability (intentional) sampling from 108 documents in seven stages of the Sanderdowski and Barroso model, 56 research samples were selected by observing the entry criteria (independent variable, research validity and

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19711.1354
(Research Article)

reliability, qualitative and survey), and then the calculated factors were prioritized using the analytic hierarchy process in the form of AHP software. The statistical population of the research in this section included 15 researchers and researchers, academic experts and specialists, experts, as well as faculty professors specializing in the fields of social, political, psychological, economic and cultural sciences in universities.

Findings: The results show that the cultural index (effect coefficient = 0.2557) including (scientific-educational institutions = 4.07; socialization and cultural transmission = 4.05; religious beliefs = 4.00) and the social index (effect coefficient = 0.2544) including (social capital = 3.83; national identity development = 3.81; reference model and elites = 3.64) have high importance and priority, and two political indicators (effect coefficient = 0.2513) including political capital = 3.70; Islamic governance = 3.69; political literacy and knowledge = 3.45) and the psychological index (effect coefficient = 0.2386) including psychological capital = 3.39 and identification = 3.25) were the least important indicators affecting the Islamic-Iranian civilization-oriented identity. Results: Accordingly, for policymaking, attention should be paid to the interaction between cultural, social, political, and psychological indicators in maintaining, sustaining, and developing Iranian Islamic identity in educational institutions, organizations, and the family institution.

Conclusion: The results of hierarchical analysis and pairwise comparisons between factors affecting the Iranian Islamic civilization-based identity revealed that the main priority and effect on the Iranian Islamic civilization-based identity in studies and research conducted in Iran are cultural factors (0.2557), social factors (0.2544), political factors (.2513),

Scientific Journal Of New Islamic Civilization Fundamental Studies
Vol.8, No.2 (Serial 16), Autumn & Winter 2025-26
DOI: 10.22070/nic.2025.19711.1354
(Research Article)

and psychological factors (0.2386), with the cultural and social indicators having the greatest impact and high priority, and the political and psychological indicators having the last and least importance in the entire set.

Keywords: Identity, Islamic-Iranian civilization, historical awareness, interaction of religion and politics, cultural literacy.

دوفصلنامه علمی مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی
دوره ۸، شماره ۲ (پیاپی ۱۶)، پاییز و زمستان ۱۴۰۴، صص ۱۴۹- ۱۸۶
DOI: 10.22070/nic.2025.19711.1354
مقاله پژوهشی

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی به روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)

طاها عشایری *
محسن پرویش **
طاهره جهان‌پرور ***

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۰۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۷

چکیده

هدف: هدف اصلی پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی به روش تحلیل سلسله مراتبی است. **روش شناسی:** روش پژوهش از نوع استقرایی فراترکیب کیفی در بازهٔ زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۳ و روش تحلیل سلسله‌مراتبی است که به روش نمونه‌گیری غیراحتمالی (تعمدی) از ۱۰۸ سند طی هفت مرحلهٔ الگوی سانردوسکی و باروسو ۵۶ نمونهٔ پژوهشی با رعایت ملاک ورود (متغیر مستقل، روایی و پایایی پژوهش، کیفی و پیمایشی) انتخاب و سپس عوامل احصاشده با کمک روش تحلیل سلسله‌مراتبی در قالب نرم‌افزار AHP اولویت‌بندی شدند. جامعهٔ آماری تحقیق در این بخش شامل ۱۵ نفر از پژوهشگران، خبرگان و متخصصین دانشگاهی، کارشناسان و استادان هیئت علمی متخصص در حوزهٔ علوم‌اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی، اقتصادی و فرهنگی در دانشگاه‌ها بود. **یافته‌ها:** نتایج نشان می‌دهد که شاخص فرهنگی با ضریب اثر ۰/۲۵۵۷ (شامل نهادهای علمی‌آموزشی = ۴/۰۷ و جامعه پذیری و انتقال فرهنگی = ۴/۰۵ و باورهای دینی =۴/۰۰) و شاخص اجتماعی با ضریب اثر ۰/۲۵۴۴ (شامل سرمایهٔ اجتماعی = ۳/۸۳ و پرورش هویت ملی = ۳/۸۱ و الگوی مرجع و نخبگان =۳/۶۴) اهمیت و ارجحیت بالا دارند و دو شاخص سیاسی با ضریب اثر ۰/۲۵۱۳ (شامل سرمایهٔ سیاسی = ۳/۷۰ و حکمرانی اسلامی = ۳/۶۹ و سواد و دانش سیاسی = ۳/۴۵) و روانی با ضریب اثر ۰/۲۳۸۶ (شامل سرمایهٔ روان‌شناختی = ۳/۳۹ و هویت‌یابی = ۳/۲۵) کم‌اهمیت‌ترین شاخص‌های مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی احصا شدند. **نتایج:** براین‌اساس برای سیاست‌گذاری باید به تعامل میان شاخص‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و روانی در حفظ، پایداری و توسعهٔ هویت اسلامی‌ایرانی در نهادهای آموزشی، سازمان‌ها و نهاد خانواده اهتمام ورزید.

کلمات کلیدی: هویت اسلامی‌ایرانی، نهاد خانواده، حکمرانی سیاسی، مذهب شیعه، نخبگان اجتماعی.

* دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکدهٔ علوم‌اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. (نویسندهٔ مسئول).
t.ashayeri@uma.ac.ir 0000-0001-8210-8899
** استادیار، گروه تاریخ، دانشکدهٔ علوم‌اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.
Mohsen.parvish@uma.ac.ir 0000-0002-4517-662X
*** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم‌اجتماعی دانشکدهٔ علوم‌اجتماعی ارتباطات و رسانهٔ دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
jparvar@yahoo.com 0000-0002-2098-6861

بیان مسئله

ایران سرزمینی است که به هویت ملی ایرانی‌اسلامی شهرت دارد و این هویت همان احساس وابستگی به سرزمین، تاریخ اجتماعی، زبان، دین اسلام و فرهنگ ایرانی است. هویت اسلامی در کنار هویت ایرانی نمایانگر حس تعلق جمعی، تعهد و حساسیت به اجتماع اسلامی‌دینی و احساس مسئولیت نسبت به آن است. بهترین دستاورد این هویت پاسخ به سؤال‌های اساسی و بنیادین دینی با هدف جهت دادن به زندگی، انسجام اعتقادی و معنادهی به جهان انسانی است (مرشدی‌زاد و احمدلو، ۱۳۹٦، ص۶۵). هویت تمدنی به‌لحاظ تبارشناسی هویتی کهن و تاریخی بوده که قرن‌های متمادی در سرزمین ایران تشکیل شده و در بستر عظیم تاریخی تداوم، پویایی و موجودیت خود را حفظ کرده است (عباس‌زاده مرزبانی، ۱٤۰۰، ص۳۰). به‌لحاظ تاریخی ظهور اسلام در حفظ انسجام و پیوستگی زبانی‌فرهنگی جامعهٔ ایرانی نقش حیاتی داشته و باعث اشتراک آن‌ها در توحید، ایمان، تقوا و حکمرانی اسلامی شده است (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱، ص۹۸). فرهنگ و هویت جمعی ایرانیان از ترکیب و اثرگذاری متقابل مبانی اسلامی و ساحت تاریخی‌سرزمینی معنا و تداوم یافته است (گودرزی، ۱۳۸۷، ص۸۱؛ کبیری، ۱۳۸۹، ص۷۷). برخی از متفکران چنین مسئله‌ای را با ظهور هویت نوینی به نام فرهنگ اسلامی‌ایرانی پیوند زده‌اند (خواجه سروی، ۱۳۸۹، ص۱۰) که در جامعه‌شناسی اختلاط فرهنگی نیز گفته می‌شود (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱، ص۹۸). این اختلاط فرهنگی از پیوستگی دین اسلام با فرهنگ و تمدن ایرانی به خلق هویتی جمعی با محوریت اسلامی ایرانی انجامیده است (طانی، ۱۳۹۶، ص۷۶). مشخصهٔ چنین هویتی سرشت و فطرت دینی، توجه به حق و باطل (شایگان، ۱۳۷۱، ص۱۹۱)، تقوا، رعایت بیت‌المال، خویشتن‌داری در برابر طغیان نفس و دوری از تجملات و اشرافیت (دانشکیا، ۱٤۰۱، ص۲۰۲) است. در این میان بعثت انبیای الهی برای تن دادن انسان‌ها به اخلاق الهی‌دینی و تکمیل مکارم اخلاق است که هدف اصلی آن هویت‌سازی اسلامی، شکوفایی استعداد انسانی در اجتماع و مکتب‌سازی مؤمنانه بوده است (صالحی‌زاده و عباس‌پور، ۱٤۰۲، ص۲۸۹). به‌این‌ترتیب در گذر زمان اسلام به‌سان هویت بنیادین حضور پررنگ و جدی در سیاست، تاریخ و فرهنگ ایرانی ایفا کرد. در تاریخ نهضت سربداران با الهام از فرهنگ شیعه (لطیف‌پور، ۱۳۸۰، ص۱۸) نشانگر هویتی اسلامی‌ایرانی بود و در عصر صفویه نسبت به دوره‌های قبلی توسعهٔ بیشتری یافت (الهی‌منش و همکاران، ۱۳۹٤، ص۱۳۹)؛ به‌طوری که اسلام به هویتی پویا، فراگیر، تعاملی و فعال در تحول‌های تاریخی تبدیل شده است (قائمی‌نیک، ۱٤۰۰، ص۱۱۸۲). براین‌اساس هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی بر پایهٔ تعامل پویا میان شاخص‌های فرهنگی، روانی، سیاسی و اجتماعی در گذارهای تاریخی شکل گرفته است و بازتولید و بازتعریف این هویت به‌صورت پیوسته در کنار توسعهٔ فناوری‌های امروزی به حفظ تعادل میان اصالت تمدنی و نوآوری خاصی انجامیده است تا بدون از دست رفتن ریشهٔ هویتی به نیازهای روزمرهٔ نسل‌ها پاسخ دهد. این هویت تمدنی به‌سان میراثی کهن و تاریخی، الگویی زنده برای کنار آمدن با

چالش‌های هویتی، معنابخشی به زیست و ارتقای عزت ملی به نماد همزیستی خلاقانه میان ادیان، اقوام و فرهنگ‌های مختلف ازطریق ترویج تساهل، عدالت و حق‌طلبی، توسعهٔ گفت‌وگو و مدارا در پرتو حکمرانی اسلامی تبدیل شده و نشانگر تکیهٔ جامعهٔ ایرانی بر هویت بومی دینی به‌منظور مقاومت در برابر سلطهٔ فرهنگ غربی و تحریف هویت‌ها، ارائهٔ الگویی اخلاقی برای حل بحران‌های جهانی و تقویت گفتمان صلح، مقاومت و عدالت بشری در سایهٔ فقه اسلامی‌ایرانی بوده است. براین‌مبنا هویت تمدنی اسلامی‌ایرانی ازجمله مباحثی است که موردعلاقهٔ پژوهشگران، دانشجویان، اساتید و محققان بوده است و بررسی و جست‌وجوی کلیدواژه در منابع علمی نشان می‌دهد که پژوهش در باب هویت اسلامی‌ایرانی از پرتکرارترین واژه‌ها بوده و در بازهٔ زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۴ حدود ۱۰۸ سند علمی در قالب مطالعهٔ تجربی انجام شده است. باتوجه‌به انباشت یافته‌های پژوهشی غنی و حجیم در این فاصلهٔ زمانی و فقدان الگوی راهبردی جامع از دلایل و عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی (رتبه‌بندی عوامل) پژوهش حاضر قصد دارد به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی به روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) بپردازد.

پرسش‌های پژوهش

۱. مهم‌ترین عوامل اجتماعی مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی کدام‌اند؟
۲. مهم‌ترین عوامل فرهنگی مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی کدام‌اند؟
۳. مهم‌ترین عوامل سیاسی مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی کدام‌اند؟
۴. مهم‌ترین عوامل روانی مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی کدام‌اند؟
۵. کدام‌یک از عوامل بیشترین و کدام‌یک کمترین تأثیر را بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی داشته است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

هویت نشان‌دهندهٔ تعلق، وابستگی و در کل شناسنامهٔ فرد در طول زندگی است که در روند تاریخی از نسل‌های گذشته آن را به ارث برده است. هویت اسلامی‌ایرانی نوعی پنداشت و احساس جمعی ازطرف مردم ایران است که به سرزمین تاریخی ایران اسلامی تعلق دارد و این احساس براساس جغرافیا، تاریخ، فرهنگ، دین، زبان و هنجارهای سرزمینی و اجتماعی مشترک بین مردمی که در طول تاریخ با هم زیسته‌اند، رشد و تکامل یافته است. مهم‌ترین رکن این هویت عجین شدن هویت ایرانی با هویت اسلامی در گذر تاریخ است. مهم‌ترین کارکردهای این هویت مرزبندی نمادین میان انسان‌ها، گروه‌ها و سایر فرهنگ‌ها بوده است. این هویت نوعی از گروه‌بندی خودی/غیرخودی و مایی/آن‌هایی را خلق کرده، به سرمایهٔ اجتماعی درون‌گروهی در قالب مرزهای جغرافیایی با سایر هویت‌ها می‌انجامد. هویت اسلامی ایرانی به ترکیبی از آموزه‌های اسلامی و فرهنگ، تاریخ و تمدن ایرانی اشاره می‌کند که پس از ورود اسلام

به ایران شکل گرفته و در طول قرن‌ها به بلوغ رسیده است و همچون پلی میان گذشته و حال عمل می‌کند. این تمدن در جهان امروز نیز الگویی برای تعادل میان سنت و مدرنیته است. باتوجه‌به اهمیت حفظ هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی پژوهش حاضر قصد دارد با مروری بر یافته‌های پژوهشی به روش فراترکیب کیفی شاخص‌های چندگانه را شناسایی و در گام دوم ازطریق مقایسهٔ زوجی و به روش سلسله‌مراتبی سطح اثرگذاری این شاخص‌ها بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی را لایه‌بندی کند.

پیشینهٔ پژوهش

مطالعات پژوهشی زیادی دربارهٔ هویت اسلامی‌ایرانی انجام شده است که می‌توان به آثار و کتاب‌هایی ازجمله هویت ایرانی (اشرف، ۱۳۹۵)، روایت غیرت و هویت در میان ایرانیان (تاجیک، ۱۳۸۴)، مشکل هویت ایرانیان (رجایی، ۱۳۸۶)، شکل‌گیری ملیت ایرانی (فتح‌اللهی، ۱۳۹۱)، بررسی تحولات تاریخی هویت ملی در ایران (کبیری، ۱۳۸۹) و تکوین جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران با تأکید بر دورهٔ صفویه (گودرزی، ۱۳۸۷) اشاره کرد. همچنین نتایج پژوهش‌های تحریری زنگنه (۱٤۰۳)، جعفری هرندی و ملکی‌ها (۱٤۰۳)، افرازکنجین (۱٤۰۲)، جلالی (۱٤۰۲)، رئیس الساداتی و پارسانیا (۱٤۰۲)، کلهری (۱٤۰۲)، مستوفی‌فر و نورزهی (۱٤۰۲)، خجسته (۱٤۰۱)، ریاحی و حسینی جیردهی (۱٤۰۱)، عجمی و همکاران (۱٤۰۱)، کریمی فرد (۱٤۰۱)، محکم‌کار و همکاران (۱٤۰۱)، باقری و باقری (۱٤۰۰)، بهرامی (۱٤۰۰)، بهرامی و ضیایی (۱٤۰۰)، دارش (۱٤۰۰)، داوری و همکاران (۱٤۰۰)، صمدی (۱٤۰۰)، کرمی‌زاده و رخشنده (۱٤۰۰)، مهدی‌نژاد و همکاران (۱٤۰۰)، تبارمقری و آقاجانی (۱٤۰۰)، حمزه (۱۳۹۹)، علی دوست (۱۳۹۹)، نادری و همکاران (۱۳۹۹)، نوری (۱۳۹۹)، میربلوچ زهی و همکاران (۱۳۹۸)، فرهان و همکاران (۱۳۹۸)، میرزاپور و حیدری (۱۳۹۸)، مصطفوی (۱۳۹۷)، پیروزمند و همکاران (۱۳۹٦)، مقرب (۱۳۹٦)، اسدپور و احمدی آهنگ (۱۳۹۵)، رهنما و همکاران (۱۳۹۵)، اسحاقی (۱۳۹٤)، پویش (۱۳۹٤)، دائی‌زاده جلودار (۱۳۹٤)، سمیعی اصفهانی و همکاران (۱۳۹٤)، محمدی و همکاران (۱۳۹٤)، احمدلو و مرشدی‌زاد (۱۳۹۳)، اسلامی‌نیا (۱۳۹۳)، اکوانی و موسوی‌نژاد (۱۳۹۳)، پوررسول و همکاران (۱۳۹۳)، سمیعی اصفهانی و همکاران (۱۳۹۳)، رشادی و حیدرخانی (۱۳۹۳)، احمدلو و همکاران (۱۳۹۲)، خاوری (۱۳۹۲)، سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۲)، سبحانی‌نژاد و امیری (۱۳۹۲)، رستگاری یزد (۱۳۹۱)، سبحانی‌نژاد و امیری (۱۳۹۱)، موسوی و کلانتری (۱۳۹۱)، طاهری‌نیا (۱۳۹۰)، افروغ و همکاران (۱۳۸۹)، علی‌اکبری و همکاران (۱۳۸۹) و محمدی (۱۳۸۹) نشان می‌دهد که هویت اسلامی ایرانی و شکل‌گیری چنین تمدنی نیازمند پژوهش، مطالعه و نقد و بررسی آثار علمی‌تاریخی است. مطالعات و پژوهش‌های متعدد و مختلفی در فاصلهٔ زمانی ۱۳۸۹ الی ۱٤۰۳ به روش‌های مختلف اجرا شده

است. باتوجه‌به فقدان الگوی راهبردی برگرفته از نتایج پژوهش تجربی‌کاربردی پژوهش فعلی قصد دارد با مرور و جمع‌بندی آثار علمی موجود در منابع علمی نورمگز، مگ ایران، ایران داک و پایگاه علمی جهاد دانشگاهی یافته‌های آن‌ها در قالب الگوهای اجتماعی، فرهنگی، روانی و سیاسی را ترکیب و تحلیل کرده، الگویی جامع برای هویت اسلامی‌ایرانی ارائه کند.

چارچوب مفهومی پژوهش

۱. هویت

هویت به مفهوم آگاهی مشترک و احساس تعلق فرد به سرزمین، فرهنگ، دین، زبان و تاریخ است و ریشه در پدیدهٔ ملت دارد. ملت به گروهی از انسان‌ها می‌گویند که سرزمین، دین، فرهنگ و زبان مشترک و تاریخ خود را دارند (احمدی، ۱۳۹۰، ص۸۰). به‌طورکلی هر ملتی که در سرزمین خاص جغرافیایی تکوین و استقرار یافته و در طی تاریخ خود سبک زندگی، زیست و علایق منحصربه‌فردی داشته است که آن را از ملت‌های دیگر متمایز می‌کند، یک هویت ملی را می‌سازد (ربانی، ۱۳۸۱، ص۸۸).

۲. هویت اسلامی‌ایرانی

به‌لحاظ تاریخی پیش از ورود اقوام آریایی به سرزمین ایران تمدن‌های کهنی ازجمله شهر سوختهٔ سیستان، عیلام، سیلک کاشان و اوراتوری آذربایجان در این سرزمین وجود داشته است و به‌طورکلی نظام سیاسی ایران بیش از ۲۵۰۰ سال سابقه دارد. تاریخ چندهزارسالهٔ جامعهٔ ایرانی از مهم‌ترین عناصر سازنده و خالق هویت ملی ایرانیان تلقی می‌شود که نشان‌دهندهٔ آغازین دوران شکل‌گیری روح جمعی و دیرینه بودن هویت ملی ایرانیان است (احمدی، ۱۳۹۰، ص۳۸۳). به‌زعم اسمیت هویت ایرانیان از عهد باستان وجود داشته است و استمرار آن در دورهٔ ساسانیان به چشم می‌خورد (اسمیت، ۲۰۰۰، ص۴۴). اسلام و تشیع رکن مهم هویت ملی ایرانیان بوده است و تلفیق دو عنصر ایرانی و اسلامی را می‌توان شکل‌دهندهٔ هویت ایرانی نامید. به‌طورکلی هویت ملی ایرانیان سه لایهٔ اصلی دارد: الف. ایران باستان که بعد ایرانی هویت ملی است؛ ب. اسلام که در چهارده قرن اخیر عنصر مهم هویت‌سازی در بین ایرانیان بوده است؛ ج. مدرنیته که از دوران قاجار شروع شده و بر اندیشه‌های سنتی تأثیر عمیقی گذاشته است (گودرزی، ۱۳۸۷، ص۹۸). بعد از ظهور و نفوذ اسلام در ایران هویت‌های اسلامی و ایرانی با هم ترکیب شدند و ادغام یافتند (اسدپور و احمدی آهنگ، ۱۳۹۵، ص۳۶). به‌لحاظ تاریخی با تأسیس حکومت صفویه مذهب اسلام رسمیت یافته، در شکل‌دهی به هویت ایرانی نقش پررنگ‌تری را ایفا کرد. این مذهب آیینی است که بر حقانیت پیروان امام علی (ع) و پیامبر گرامی (ص) تکیه دارد (حسنی‌فر و عباس‌زاده مرزبالی، ۱۳۹۹، ص۴۷). بشر در طی

تاریخ خود برای حفظ، بقا و ماندگاری به فکر دفاع از خویشتن بوده و هویت راه چارهٔ چنین مسئله‌ای بوده است (اسدپور و احمدی آهنگ، ۱۳۹۵، ص۳٤). ماهیت و شکل هویت گروهی مانند ساختار هویت فردی موضوع مطالعات نظری و تجربی است (سندرز، ۲۰۰۲، ص۳۲۹) و به‌طور عمومی برای تعریف و توصیف احساس خود، وابستگی گروهی، موقعیت‌های ساختاری و پایگاه انتسابی و اکتسابی به کار می‌رود. هویت نتیجهٔ پنداشت درون‌ذهنی فرد، خود انعکاسی و ویژگی بیرونی انسان‌ها (دیلون، ۱۹۹۵، ص۲۵۰) و از مسائل اصلی شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی بوده است. هویت هر ملت و جامعه‌ای ریشه در باورها، ارزش‌ها، آداب‌ورسوم و تاریخ کلی آن ملت داشته، همین امر رفتار جمعی آن گروه با جهان و دنیای پیرامون را مشخص می‌کند (اشرفی، ۱۳۸٤، ص۱۰٦). هویت ایرانی در طی تاریخ شکل گرفته است و هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی است. دین همزاد بشری بوده و از آغاز تاریخ زندگی بشر هیچ‌گاه از بین نرفته است. برخورداری از دین و تعالیم مذهبی مشترک و پایبندی و وفاداری به آن و آیین‌های مذهبی در فرایند شکل‌گیری هویت مؤثر بوده است (زمانی محبوب، ۱۳۹۰، ص۳۱). هویت تمدنی اسلامی در نقش سطح عالی هویت چندوجهی و پیچیده است (مددلو و عباس‌زاده باویلی، ۱٤۰۲، ص۱۷۰) و به ساختار فرهنگی، هنجاری و ارزشی مختص جهان اسلام بستگی دارد. هویت در قالب شکلی از آگاهی جمعی‌فردی متبلور شده، سرمایهٔ اجتماعی و ملی را در جامعهٔ مدنی خلق می‌کند. مهم‌ترین گونهٔ هویت، هویت اسلامی است که شامل گرایش و تمایل مثبت به عوامل و الگوهای انسجام‌بخش و یکپارچه‌کننده در سطح واحد دینی و فرهنگی کشور است (مرشدی‌زاد و احمدلو، ۱۳۹٦، ص۶۸). هویت اسلامی درواقع نشان‌دهندهٔ احساس تعلق و تعهد به جامعهٔ دینی است (ایمان و روحانی، ۱۳۹۲، ص۱۲۹). هویت ملی به آثار مادی، فرهنگی و تاریخی مرتبط با فرهنگ اسلامی ایرانی اطلاق می‌شود که همراه با آگاهی و تعلق‌خاطر جمعی به تاریخ، دین، جغرافیا و سرزمین مشترک است (احمدپور و سراج‌زاده، ۱۳۹۸، ص۶) و این هویت در سه رکن دین اسلام، زبان و ادبیات فارسی و تاریخ مشترک معنا یافته است. جامعهٔ ایران همیشه کانون فرهنگ و تمدن‌های مختلفی ازجمله اسلام بوده است (فرزند رضایی و جانعلی‌زاده چوب‌بستی، ۱۳۹۷، ص۱۸). در هویت اسلامی بر انسجام و همبستگی اجتماعی، تنوع فرهنگی و حقوق شهروندی در حکم مبانی هویتی تأکید شده است (رسول‌زاده و شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۲، ص۱۵). این هویت با ورود اسلام به ایران رنگ‌وبوی تازه‌ای به خود گرفته و گرایش فطری به خداوند، حقانیت، مقاومت در برابر باطل، خدامحوری و تعهد اجتماعی از عناصر فرهنگی جامعهٔ ایرانی شده است (راشدی و همکاران، ۱۳۹۹، ص۵۵). در فرهنگ ایرانی هویت ملی نزدیک به مفهوم مدرن آن با آگاهی تاریخی فرهنگی و سرزمینی از ایران وجود داشته، این آگاهی ملی از دورهٔ باستان به دوران اسلامی و مدرن منتقل شد (اشرف، ۱۳۹۵، ص۲۲۳ و رمضان‌زاده و بهمنی قاجار، ۱۳۸۷، ص۷۸). این هویت تجمیعی از افسانه‌ها، اسطوره، دین و تابوهاست که به استمرار و تداوم آن در تاریخ

سرزمین ایران انجامیده (بشیریه، ۱۳۸۳، ص۸۰۱ و رجایی، ۱۳۸۶، ص۶۹) و تفاوت، تمایز و برتری را در تقوا، خلوص، ایمان، پاک‌دامنی و حقانیت قرار داده است (ایمان و روحانی، ۱۳۹۲، ص۱۲۹). هویت اسلامی‌ایرانی به ایجاد هویت مشترکی به نام امت اسلامی کمک کرده و پیروان خود را با دین جهانی اسلام به همدیگر گره و پیوند زده و رسالت جمعی آن‌ها را نهادینه‌سازی اسلام و پیروزی مظلوم بر ظالم و حق بر باطل کرده است. باور به دین اسلام، تقید به ظواهر اسلامی، عمل به احکام و مناسک اسلامی و آیین‌ها و مناسبت‌های مشترک دینی تاریخ مشترک اسلامی (بابایی زارچ، ۱۳۸۳، ص۱۹۵)، تعلق و تعهد افراد ایرانی به باورها و ارزش‌های دینی، انجام رفتارها و مناسک فردی و جمعی دین، داشتن تجربه و حس دینی و برخورداری از هویت دینی (حاجیانی، ۱۳۸۸، ص۳۶۰) از بنیان‌های اساسی هویت اسلامی‌ایرانی محسوب می‌شوند.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش از نوع روش فراترکیب[1] و سلسه‌مراتبی است. روش فراترکیب استفاده‌شده از نوع استقرایی کیفی و الگوی تحلیل سندلوسکی و باروسو است. محقق در اصل داده‌های ثانویهٔ حاصل از سایر مطالعات را برای پاسخ‌گویی به نتایج تحقیق خود با هم ترکیب کرده، نتایج جدیدی در قالب شاخص، مفاهیم اصلی و مقولهٔ خرد به دست می‌آورد. براین‌اساس در بازهٔ زمانی پژوهش (۱۳۸۹ الی ۱٤۰۳) از جامعهٔ آماری ۱۰۸ سند به روش تعمدی غیراحتمالی به دست آمد که ازطریق غربالگری و گزینش ٥٦ سند در تحلیل نهایی باقی ماندند. بعد از استخراج عوامل اصلی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی تلاش شد با بهره‌گیری از فن تحلیل سلسله‌مراتبی و با کمک نرم‌افزار AHP مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تمدن اسلامی‌ایرانی اولویت‌بندی شود. برای محاسبهٔ اهمیت نسبی هریک از این عوامل پرسش‌نامه‌ای مطابق با فرمت پرسش‌نامه‌های AHP (مقایسهٔ زوجی دوبه‌دو) برای نیل به نظر کارشناسان و خبرگان دربارهٔ اهمیت مقادیر آن مورد پژوهش طراحی و اجرا شد. پرسش‌نامه در اختیار ۱۵ نفر از پژوهشگران، خبرگان، متخصصین دانشگاهی، کارشناسان و استادان هیئت‌علمی متخصص در حوزهٔ علوم‌اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی، اقتصادی و فرهنگی در دانشگاه محقق اردبیلی، دانشگاه تهران، دانشگاه امام‌حسین (ع) و دانشگاه گیلان قرار گرفته، نظر آن‌ها درمورد اهمیت شاخص‌ها و مؤلفه‌های اصلی به دست آمد. انتخاب حجم نمونهٔ مقتضی (۱۵ نفر) از هریک از این گروه‌ها مرتبط با اصول کیفی نمونه‌گیری ناهمگن به‌منظور ارتقای دامنهٔ عقاید و شناخت گروه‌های مختلف حوزهٔ علوم‌انسانی دربارهٔ مسئلهٔ هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی بود.

1 . Meta-synthesis.

یافته‌های پژوهش

نمونه‌گیری به‌لحاظ شیوهٔ ۷۷ درصد هدفمند (تعمدی)، ۸ درصد تصادفی ساده، ٦ درصد تصادفی خوشه‌ای، ۷ درصد طبقه‌ای و ۲ درصد در دسترس بوده است.

هویت قومی کل پژوهش در ۸۳ درصد فارس، ۷ درصد کرد، ۲ درصد آذری، ۲ درصد عرب، ۲ درصد بلوچ، ۲ درصد ترکمن و ۲ درصد مازنی بوده است.

روش اجرای مطالعات ۳۸ درصد کیفی (تحلیل محتوا)، ۳۲ درصد کیفی (مصاحبه) و ۳۰ درصد کمی (پرسش‌نامه) بوده است.

رشتهٔ تحصیلی ۵۰ درصد علوم‌تربیتی، ۱۵ درصد علوم‌سیاسی، ۱۸ درصد علوم‌اجتماعی، ٤ درصد الهیات، ۲ درصد اقتصاد، ۵ درصد روان‌شناسی، ۳ درصد علوم‌جغرافیا و ۳ درصد انتظامی بوده است.

نوع پژوهش در ۵۵ درصد مقالهٔ پژوهشی، ۲۳ درصد مقالهٔ کنفرانسی و ۲۲ درصد پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد بوده است.

الف. عوامل فرهنگی

جدول ۱. عوامل فرهنگی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
نهادهای علمی‌آموزشی	اقدام‌های آگاهی‌بخشی هویت ملی، ارتقای دانش میزان ضرورت حفظ استکبارستیزی، اهمیت حمایت از مستضعفان، توجه به ظلم و استکبارستیزی در کتب درسی، آیین نیکوکاری اجتماعی، برگزاری مراسم‌های ملی، آموزش اصول صحیح الگوی هویت ایرانی‌اسلامی در مدارس، طراحی برنامه‌های رشد و پرورش دانش‌آموزان در راستای این فرهنگ، اختصاص دروسی تحت عنوان الگوی هویت اسلامی‌ایرانی، کتاب‌های خاص کودکان، بازی‌های سنتی و رایانه‌ای، تشویق و ترغیب دانشجویان به تحقیق و تفحص در حوزهٔ اسلام، محتوای برنامهٔ درسی معیارهای هویت اسلامی‌دینی، برنامه‌های غیررسمی، فعالیت‌های فوق‌برنامه، انتقال دانش به جهان و تشکیل شورای عالی تمدن اسلامی‌ایرانی	۴.۰۷	۰/۲۵۵۷	۱	۴/۳۲۵

ادامه جدول ۱. عوامل فرهنگی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی	جامعه‌پذیری فرهنگی، توجه به پیشینهٔ تاریخی نظام آموزش‌وپرورش، اعتدال تربیتی، نظم و انضباط تربیتی، ترویج صفات نیک انسان، سبک تربیتی اسلامی، آموزش درستی، تقویت پرهیزکاری، ازخودگذشتگی، فداکاری جمعی، شهامت و جوانمردی نسبت به آیندهٔ فرهنگ، توجه به انصاف و میانه‌روی، هویت فرهنگی، رعایت حجاب و پوشش اسلامی، تصحیح منابع موجود، ایجاد تشکل‌های اسلامی دانشجویی و تصحیح روند حاکم، تشویق به دشمن‌ستیزی دانش آموزان، تشویق به اعتقاد عملی و قلبی و اهمیت به پوشش اسلامی	۴.۰۵	۰/۲۵۴۴	۲	۴/۳۲۵
باورهای دینی	پایبندی به جوهر دین، دل‌بستگی جمعی به دین، اهمیت به شعائر مذهبی، پایبندی به آیین‌های مذهبی، وفاداری به دین و اسلام، باور به موهبتی الهی، هویت مذهبی، دوری از محرمات و عمل به سفارش‌های اسلام، دین و هویت دینی، پذیرش وجود خدای یگانه، اعتقاد به مبدأ و معاد، مشارکت در مراسم دینی، حضور در مساجد، برداشت فرد از میزان مذهبی بودن، میزان انس با قرآن و عترت (ع)، میزان ایمان و انجام عمل صالح در جامعه، میزان مشارکت در مناسبت‌های مذهبی، مردم‌سالاری دینی، نهادینه‌سازی امور معنوی و اخلاقی، ایمان به خدا و ترکیب عقلانیت و معنویت	۴.۰۰	۰/۲۵۱۳	۳	
سواد فرهنگی تاریخی	میزان احترام به نمادهای ملی، علاقه به آگاهی از تاریخ ایران، فخر به ایرانی بودن، سرمایهٔ فرهنگی، آگاهی تاریخی، میزان آگاهی از گذشته، مطالعهٔ حوادث انقلاب، شناخت اصول قانون اساسی، آشنایی با اساطیر و تاریخ اسلام، برنامهٔ درسی معنوی، آموزش ایثار و فداکاری، نگرش اسلامی، گفتمان هویت اسلامی‌ایرانی، مقاومت در برابر سلطه و مقاومت در مقابل استعمار غربی	۳.۵۴	۰/۰۶۳۷	۴	

ادامه جدول ۱. عوامل فرهنگی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
سبک زندگی اسلامی‌ایرانی	میزان افتخار به میراث‌های فرهنگی اسلامی، صبر، عفو و گذشت، تربیت، شجاعت و اخلاص، توجه به تواضع و فروتنی، بصیرت و وفاداری، اخلاق و آداب انسانی، داستان، قصه و بازی، تلاش به حق‌گرایی، تمییز بین حق و باطل، سبک زندگی هویت اسلامی، تأکید بر هویت ملی معماری و تزئین منزل ایرانی، آموزش سبک زندگی اسلامی در مهدکودک‌ها و مدارس، سبک زندگی سنتی ایرانی، ارتباط اسباب‌بازی با الگوی اسلامی، آموزش درست زبان فارسی، سبک زندگی هنجاری، الگوی دفاع از حق و مظلوم، تفریح ساده و سالم، اوقات فراغت به شیوهٔ بومی، اهمیت به فرهنگ عاشورایی، ترویج عدالت اسلامی، پشتیبانی از محرومان و مظلومان، عدالت‌خواهی، رعایت حجاب، توجه به فرهنگ غنی اسلامی، تولید مجدد دین در عرصهٔ حقیقت‌خواهی و معنویت‌گرایی و ولایت مداری، فرهنگ ایرانی‌اسلامی، مبانی معرفتی هویت اسلامی‌ایرانی، وقف، زکات، امربه‌معروف، زبان فارسی و میراث مشترک تاریخی، حقوق بشر مبتنی‌بر فقه، مساجد ایرانی، جشن نوروز، اشعار حماسی و معماری، توجه به زکات و خمس، عدالت اقتصادی اسلامی، توجه به اعیادی مانند فطر و نوروز، حفظ الگوهای غذایی سنتی و پاسداشت هنرهای تجسمی اسلامی و تاریخی	۳.۴۱	۰/۰۶۸۴	۵	۴/۳۲۵
سواد مجازی رسانه‌ای	تبلیغات رسانه‌ای، شبکه‌های اجتماعی مجازی، فضای مجازی، وسایل ارتباط‌جمعی، ارائهٔ بسته‌های فرهنگی و طراحی نرم‌افزارها، برنامه‌های تلویزیون، اینترنت و رایانه، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، عضویت در شبکه‌های اجتماعی، استفاده از رسانه‌های داخلی، سواد اطلاعاتی داشتن، الگوسازی ازطریق رسانه، فضای آموزشی رسانه‌ای، مصرف رسانهٔ داخلی، استفاده از دیپلماسی رسانه‌ای و توجه به سینما و نهادهای فیلم	۳.۳۴	۰/۰۶۵۹	۶	
مبارزه با سبک زندگی غربی	اجتناب از مادی‌گرایی و مصرف‌گرایی، کاهش اهمیت تجمل‌گرایی، مانع از ترویج سکولاریسم و فرهنگ غربی، مقاومت در برابر تغییر ارزش‌های ملی، مبارزه علیه استبداد و استعمار خارجی، مبارزه با ظالم و زورگویان، مبارزه با استیلاجویی فرهنگی، ممانعت از هرج‌ومرج و تروریسم داخلی، مقاومت در برابر استعمار و استحاله و مقابله با استعمار فرهنگی	۳.۳۱	۰/۰۶۴۳	۷	

ب. عوامل اجتماعی

جدول ۲. عوامل اجتماعی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
پرورش هویت ملی	هویت‌های ملی، رشد و پرورش کودک، هنجارهای ملی، توسعهٔ هویت اجتماعی، اهمیت دادن به آثار ملی، حفظ ارزش لباس و هویت ملی، توسعهٔ تعلق وطنی، تقویت هویت ملی توسط نظام رسمی آموزش‌وپرورش، بالا بردن تعلق به نظام، حفظ فرهنگ و هویت جمعی، ارتقای هویت اجتماعی، وابستگی ملی، نگرش ملی‌گرایانه، عرق (غیرت) ملی	۳/۸۱	۰/۰۹۹۴	۲	۳/۶۶
سرمایهٔ اجتماعی	تعلق اجتماعی، پیوند به نظام اجتماعی، قانون‌گرایی، انسجام اجتماعی، مقاومت و دفاع در برابر دشمن، مشارکت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، آگاهی و تعلق اجتماعی، تعلق سرزمینی، همدلی اجتماعی، کمک و یاری‌رسانی در سطح ملی، نوع‌دوستی، انسجام خانواده، همبستگی اسلامی و ملی و اتحاد جهان اسلام	۳/۸۳	۰/۰۹۸۹	۱	
الگوی مرجع و نخبگان	اعمال استادان، تأثیر دوستان، استفاده از نخبگان علمی، برجسته‌سازی اندیشمندان اسلامی در دانشگاه، آشنایی با بزرگان در منابع آموزشی، تدوین فیلم و مستند از برجستگان دینی و علمی، بازدید از موزه و افتخارات ملی، میزان احساس تعلق به مشاهیر دینی و اسلامی و گروه همسالان و بازی‌ها	۳/۶۴	۰/۰۹۴۵	۳	
جامعه‌پذیری نهاد خانواده	وابستگی خانواده به‌نظام، باورهای اسلامی خانواده، آموزش و تربیت فرزند بر آیین اسلامی، تعصب و عشق به هویت ایرانی، حضور خانوادگی در مناسبت‌های ملی‌مذهبی، اعتماد والدین به نظام سیاسی، مشارکت ملی، جهت‌گیری هم‌نوایی، جهت‌گیری گفت‌وشنود، نظام اخلاقی مبتنی‌بر جوانمردی، احترام به بزرگ‌تر، توجه به حقوق زن و مرد در فقه، توجه به نقش زنان در انتقال به نسل بعدی و حضور زنان در دانشگاه‌ها و مدارس و سیاست	۳/۳۹	۰/۰۸۸۰	۴	

ج. عوامل سیاسی

جدول ۳. عوامل سیاسی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
خلق هویت سیاسی اسلامی ایرانی	بعد سیاسی هویت اسلامی‌ایرانی، تحقق تمدن اسلامی، جهانی شدن هویت اسلامی، برساختن جهان معنایی جدید، تقویت هویت سیاسی، تعلق به دولت، تعلق به ارزش‌های مشروعیتی	۳.۳۹	۰/۰۲۷۷	۵	۳.۵۶
تعامل دین و سیاست	ادغام دین و سیاست، ترویج آموزه‌های ناب انقلاب اسلامی در سیاست، بهره‌گیری از ظرفیت‌های هویت، هویت اسلامی، هویت سیاسی، هویت اعتقادی	۳.۴۲	۰/۰۷۵۹	۴	
سرمایهٔ سیاسی	حضور در مراسم سیاسی، اعتماد سیاسی، عدالت سیاسی، هم‌گرایی با نظام، استقلال همه‌جانبه، روحیهٔ تعاون و همکاری، شرکت در رویدادهای اجتماعی، ارتباط با هیئت‌های سخنرانی، مشارکت در انتخابات، حمایت از نظام سیاسی، جامعه‌پذیری سیاسی	۳.۷۰	۰/۰۷۱۰	۱	
سواد و دانش سیاسی	ارتقای سواد سیاسی، تربیت سیاسی، آگاهی سیاسی، ارتقای فرهنگ سیاسی، دانش و نگرش سیاسی، توجه به حقوق شهروندی، قانون‌گرایی، احترام به نظر دیگران	۳.۴۵	۰/۰۷۰۳	۳	
حکمرانی اسلامی	مردم‌سالاری دینی، حکمرانی عملی، توجه به سازوکارهای شفافیت و پاسخ‌گویی، عدالت سیاسی، کاهش تبعیض، توجه به آزادی مدنی در راستای دین و قانون اساسی، حکمرانی عدالت‌گرا، تأکید بر شریعت و اخلاق دینی، مشارکت مردمی، مبارزه با فساد، استفاده از روشنفکران و نخبگان و برابری میان قومی	۳.۶۹	۰/۰۷۶۱	۲	

د. عوامل روانی

جدول ٤. عوامل روانی

مقولهٔ اصلی	مقولهٔ فرعی	میانگین	میانگین نرمال‌شده	رتبه	میانگین کلی
سرمایهٔ روان‌شناختی	معنابخشی به فرد، خودباوری، عزت‌نفس، خوش‌بینی، امیدواری، اعتمادبه‌نفس، احساس ارزشمندی و احترام، رضایت از زندگی و سلامت روانی و اخلاقی	۳.۳۹	۰/۰۶۹۷	۱	۳.۲۹
هویت‌یابی	هویت‌سازی، شکل‌گیری هویت فردی، خودآگاهی، شکوفا کردن استعداد و تقویت توانایی‌های نهفتهٔ فرد	۳.۲۵	۰/۰۶۶۸	۲	
شخصیت‌سازی	شخصیت فردی، روابط میان فردی، معرفت‌شناختی، توسعهٔ رابطهٔ انسان با وجود متعالی، خودکفایی و اخلاقیات، شکل‌گیری شخصیت فرد، استقلال عاطفی و رفتاری، رفع نیاز روحی و روانی افراد، مسئولیت‌پذیری و رهبری اخلاقی	۳.۲۴	۰/۰۶۶۶	۳	
انگیزه و تمایل درونی	میزان علاقه‌مندی به روحیهٔ بسیجی، علاقه به خدمت داوطلبانه و جهادی، میزان تمایل به دفاع از نظام، میزان آمادگی برای ایثار و شهادت، میزان علاقه به امام‌خمینی و مقام معظم رهبری	۳.۲۱	۰/۰۵۶۱	۴	

رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی

نتایج حاصل از تحلیل سلسله‌مراتبی و مقایسه‌های زوجی میان عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی آشکار ساخت که اولویت اصلی و مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی در مطالعات و پژوهش‌های صورت‌گرفته در ایران عبارت از عوامل فرهنگی (۰/۲۵۵۷)، عوامل اجتماعی (۰/۲۵۴۴)، عوامل سیاسی (۰/۲۵۱۳) و عوامل روانی (۰/۲۳۸۶) هستند که به ترتیب شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی اثرگذاری بیشتر و ارجحیت بالا دارند و شاخص‌های سیاسی و روانی در کل مجموعه در اولویت آخر قرارگرفته‌اند و کم‌اهمیت‌ترین هستند.

جدول ۵. رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی براساس معیار AHP

شاخص	سطح اثرگذاری	مؤلفهٔ فرعی برحسب ارجحیت	میانگین کل عوامل اصلی	میانگین نرمال‌شده	میانگین رتبه‌ای	میانگین کل
فرهنگی	رتبهٔ اول	نهادهای علمی‌آموزشی (۴/۰۷)، جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی (۴/۰۵)، باورهای دینی (۴/۰۰)	۴/۳۲	۰/۲۵۵۷	۳/۳۵۴۲	۳/۷۰۷۵
اجتماعی	رتبهٔ دوم	سرمایهٔ اجتماعی (۳.۸۳)، پرورش هویت ملی (۳.۸۱)، الگوی مرجع و نخبگان (۳.۶۴)	۳.۶۶	۰/۲۵۴۴		
سیاسی	رتبهٔ سوم	سرمایهٔ سیاسی (۳.۷۰)، حکمرانی اسلامی (۳.۶۹)، سواد و دانش سیاسی (۳.۴۵)	۳.۵۶	۰/۲۵۱۳		
روانی	رتبهٔ چهارم	سرمایهٔ روان‌شناختی (۳.۳۹)، هویت‌یابی (۳.۲۵)، شخصیت‌سازی (۳.۲۴)	۳.۲۹	۰/۲۳۸۶		
جمع			۱۴.۸۳	نرخ سازگاری-۱		

نتیجه‌گیری

دغدغه و مسئلهٔ اصلی پژوهش دست یافتن به الگوها و عوامل مؤثر بر تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی است. برای پاسخ به آن در گام اول نتایج مطالعه‌های صورت‌گرفته در فاصلهٔ زمانی ۱۳۸۹ الی ۱۴۰۳ به روش فراترکیب شناسایی و احصا شده، در گام دوم متخصصان به روش مقایسهٔ زوجی و سلسله مراتبی اهمیت و میزان ارجحیت شاخص‌ها را رتبه‌بندی کردند؛ به‌طوری که چهار سطح و لایه در این امر شناسایی شدند.

الف. سطح و لایهٔ اول اثرگذاری: عوامل فرهنگی

تحقق تمدن اسلامی‌ایرانی علمی همچون آرمانی کلان نیازمند هم‌گرایی بین چندین مؤلفهٔ فرهنگی ازجمله آموزش فرهنگی، جامعه‌پذیری فرهنگی، دین‌داری، سواد فرهنگی‌تاریخی، سبک زندگی اسلامی

ایرانی، سواد رسانه‌ای و مبارزه با سبک زندگی غربی است که هریک به‌نوبهٔ خود نقش اساسی در شکل‌گیری این تمدن ایفا می‌کنند. مطابق نتایج پژوهش نهادهای علمی‌آموزشی (۴.۰۷)، جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی (۴.۰۵)، باورهای دینی (۴.۰۰)، سواد فرهنگی‌تاریخی (۳.۵۴)، سبک زندگی اسلامی ایرانی (۳.۴۱)، سواد مجازی‌رسانه‌ای (۳.۳۴) و مبارزه با سبک زندگی غربی (۳.۳۱) به ترتیب بیشترین ضریب اهمیت را بر این فرایند دارند. آموزش فرهنگی به معنای انتقال ارزش‌ها، هنجارها، نمادها و میراث فرهنگی ازطریق نظام‌های رسمی و غیررسمی آموزش با تقویت هویت ملی و اسلامی با آموزش تاریخ، ادبیات، هنر و ارزش‌های اخلاقی مشترک، ایجاد حس تعلق به تمدن اسلامی‌ایرانی، تقویت خودباوری فرهنگی در برابر فرهنگ‌های مهاجم و پرورش نسلی که هم‌زمان از میراث گذشته آگاه بوده، برای تحولات علمی، تمدنی و فرهنگی آماده می‌شوند، حیاتی به نظر می‌رسد. آگاهی بخشی به افراد دربارهٔ هویت ملی و ایجاد فرهنگ و دانش مبارزه با فرهنگ استکبار و استثمار ازطریق برجسته‌سازی حمایت از فرهنگ مظلومیت حق و دفاع از حقانیت در آیین‌های آموزشی دانشگاهی می‌تواند به هویت اسلامی‌ایرانی کمک شایانی کند. به‌طوری که این آموزش علمی و اقناعی ازطریق اختصاص و تدوین درس‌های آموزشی متنوع به هویت اسلامی‌ایرانی و پیوند ذهنی دانش‌آموزان با برنامه‌های اسلامی در قالب آموزش و تعلیم بستری بر آغاز شکل‌گیری هویت اسلامی‌ایرانی در قالب جامعه‌پذیری به معنای انتقال مفاهیم و ارزش‌های اسلامی ازطریق مطالعه‌ها و پیشینهٔ تاریخی در قالب آموزش و تعلیم‌دهی است؛ به‌طوری که ایجاد نظم و انضباط آموزشی و ترویج خلق‌وخوی و صفات نیک اسلامی به سبک اسلامی می‌تواند به هویت اسلامی‌ایرانی کمک کند؛ به‌طوری که فرهنگ صلهٔ ارحام، پرهیزگاری، ایثار و نوع‌دوستی، جوانمردی و همچنین الزام به رعایت پوشش و سبک رفتاری اسلامی بسترهای آغازین رشد و توسعهٔ عناصر اسلامی‌ایرانی هستند. این جامعه‌پذیری و انتقال فرهنگی همچون فرایند درونی‌سازی ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی ازطریق خانواده، نهادهای دینی، رسانه‌ها و گروه‌های اجتماعی ازطریق نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی‌ایرانی در رفتارهای روزمره (مثل احترام به خانواده، میانه‌روی و اخلاق‌محوری)، کاهش شکاف بین‌نسلی با انتقال کارآمد ارزش‌ها به نسل جوان و تقویت هم‌بستگی اجتماعی بر پایهٔ اشتراک‌های فرهنگی و دینی شرط تداوم هویت اسلامی‌ایرانی است. در کنار آن پایبندی به آموزه‌ها و ارزش‌های دینی اسلام همچون محور هویت و اخلاق با ارائهٔ چارچوب اخلاقی برای پیشرفت علمی (مثلاً علم برای خدمت به انسانیت، نه سلطه‌گری)، تقویت روحیهٔ جهادی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در راستای اهداف تمدنی و ایجاد هماهنگی بین عقلانیت علمی و تعهد دینی (مانند الگوهای دانشمندان مسلمان در تمدن اسلامی کلاسیک) فرایندهای تمدن اسلامی را پویا می‌کند و سرعت می‌بخشد. دین‌داری و ترویج باورهای دینی ازطریق دانشگاه، مساجد محله و مدرسه و سازمان‌ها، رعایت شعائر دینی و وفاداری به اسلام و تقدیرهای الهی در زندگی و امور آموزشی که بر دو امر بایدها و نبایدهای اجتماعی تأکید دارد، بسترهای هویت

اسلامی‌ایرانی را رقم می‌زند؛ به‌طوری که با پذیرش خدای متعال و یکتا و رعایت نهی از منکر و امربه معروف که ستون دین اسلام را شکل می‌دهد، به نهادینه شدن دین اسلام و درنهایت هویت اسلامی‌ایرانی می‌انجامد. آگاهی تاریخی اشاره به میزان دانش، اطلاعات و سواد تاریخی‌فرهنگی فرد نسبت به اسلام و ایران دارد؛ به‌طوری که داشتن علاقه و تعلق به تاریخ ایران و افتخار نمودن به هویت اسلامی و ایرانی با کسب آگاهی و مطالعهٔ حوادث تاریخی نشانگر بازاندیشی و تولید این هویت است. بازخوانی مشاهیر و اساطیر تاریخی اسلامی در برنامه و متون درسی و داشتن نگرش اسلامی‌ایرانی همراه با سواد تاریخی یا درک عمیق از رویدادها، تجربیات و درس‌های تاریخ ایران و اسلام ازطریق جلوگیری از تکرار اشتباه‌های گذشته (مثل وابستگی علمی یا تقلید کورکورانه از جهان غرب)، الهام‌گیری از دستاوردهای تمدنی پیشین (مثل جندی‌شاپور، مکتب اصفهان و دانشمندان عصر طلایی اسلام) و تقویت غرور ملی و اسلامی با بازخوانی موفقیت‌های تاریخی در علم، فلسفه و هنر به حفظ و پایداری تمدن اسلامی‌ایرانی می‌انجامد. همچنین نتایج نشان داد که سبک زندگی اسلامی‌ایرانی با داشتن الگوهای زیست اسلامی و ایرانی ازجمله صبر و تحمل در زندگی، عفو و گذشت، تربیت اخلاق و نیکوکاری اسلامی و فروتنی در زندگی در ذات این هویت نهفته است. اخلاق و آداب اسلامی‌انسانی ازطریق فقهای دینی و عالمان تاریخی، تمایز بین حق و باطل، معماری و تزئین‌های اسلامی در زندگی و فعالیت‌های روزمره، آموزش در مدارس و مهدکودک‌ها و بازگشت به سبک زندگی ساده و سالم و در قالب اوقات فراغت در عصر جهانی‌شدن زمینه‌ساز هویت تمدن‌محور اسلامی است. ازطرفی توجه به فرهنگ عاشورایی و ترویج عدالت اسلامی‌اجتماعی و دفاع از محرومان و مظلومان جامعه و جهان الگوی زندگی مبتنی‌بر ترکیبی از ارزش‌های اسلامی و ویژگی‌های فرهنگی ایرانی مثل مهمان‌نوازی، ساده‌زیستی و تأکید بر خانواده با ایجاد تمایز هویتی از سبک زندگی مصرف‌گرا و فردمحور غربی، تقویت اقتصاد مقاومتی با الگوهای مصرف منطقی و تولید داخلی، ترویج هنر و معماری مبتنی‌بر مفاهیم اسلامی‌ایرانی (مثل استفاده از نقوش اسلیمی و مفاهیم عرفانی) و در کنار آن استفاده از سواد رسانه‌ای در نقش توانایی تحلیل انتقادی محتوای رسانه‌ای و تشخیص اهداف پنهان آن و مقابله با تهاجم فرهنگی و نفوذ سبک زندگی غربی ازطریق شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های خارجی، تولید محتوای رسانه‌ای مبتنی‌بر ارزش‌های اسلامی‌ایرانی برای جذب نسل جوان و آگاهی بخشیدن دربارهٔ خطرهای انفعال در برابر رسانه‌های مهاجم تمدن اسلامی‌ایرانی را پویا، زنده و فعال نگه می‌دارد. درنهایت هویت اسلامی‌ایرانی امروزه با گذر جامعه از قالب سنتی به مدرن به عملکرد نوین رسانه و شبکه‌های اجتماعی وابسته است. بازتاب عناصر اسلامی و جامعه‌پذیری آن ازطریق رسانه و تدوین نرم‌افزارهای آموزشی اسلامی می‌تواند به ترویج هویت اسلامی و آگاهی مردم نسبت به آن و دفاع از آن بینجامد. یکی از مهم‌ترین روش‌های تداوم زیست تمدن اسلامی‌ایرانی استفاده از الگوی مبارزه با سبک زندگی غربی است. مقابله با الگوهای فرهنگیِ وارداتی (فردگرایی افراطی، مصرف‌گرایی یا عرفی‌گرایی) که

با ارزش‌های اسلامی‌ایرانی در تضاد است، اساس توسعهٔ تمدن اسلامی تلقی می‌شود.

باید گفت که حفظ استقلال فرهنگی و جلوگیری از بحران هویت و تقویت تولیدات داخلی در حوزه‌های علم، فناوری و هنر به‌جای وابستگی به واردات و خلق الگوی پیشرفت بومی که هم‌زمان به ارزش‌های دینی وفادار است و از دستاوردهای علمی جهانی بهره می‌گیرد، باعث می‌شود که تمدن اسلامی ایرانی در فرایند تاریخی خود را بازتولید و تقویت کند.

ب. سطح و لایهٔ دوم اثرگذاری: عوامل اجتماعی

تحقق و توسعهٔ تمدن اسلامی‌ایرانی نیازمند هماهنگی و تقویت چندین رکن اساسی اجتماعی است. سرمایهٔ اجتماعی، هویت ملی، نخبگان جامعه و نهاد خانواده هریک به‌صورت مستقل و در تعامل با یکدیگر نقش حیاتی در شکل‌گیری این تمدن ایفا می‌کنند. مطابق نتایج تحلیل سلسله‌مراتبی عوامل سرمایهٔ اجتماعی (۳/۸۳)، پرورش هویت ملی (۳/۸۱)، الگوی مرجع و نخبگان (۳/۶۴) و جامعه‌پذیری نهاد خانواده (۳/۳۹) به ترتیب در تحقق هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی مؤثر هستند. هویت ملی به معنای ایجاد وابستگی و تعلق به آرمان و اندیشه‌های ملی ازطریق پرورش و تربیت هنجارهای ملی باعث تقویت هویت اسلامی‌ایرانی می‌شود. توسعهٔ هویت اجتماعی باتکیه‌بر حفظ منزلت آثار، اندیشه‌ها، لباس و آثار ملی به توسعه و تعمیق تعلق وطنی می‌انجامد و این امور با حفظ هویت جمعی و وطن‌پرستی یا عرق ملی میسر می‌شود. هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به میراث فرهنگی و تاریخی و ارزش‌های مشترک یک ملت که همچون محور وحدت عمل می‌کند، ازطریق وحدت‌بخشی به هویت ملیِ قوی و کاهش شکاف قومی‌مذهبی اهداف مشترک تمدنی را تنظیم کرده، با مقاومت در برابر نفوذ فرهنگی و تأکید بر هویت مبتنی‌بر اسلام و ایرانی بودن، جامعه را در برابر فشارهای جهانی شدن مصون می‌کند. پرورش این هویت با ایجاد تکیه‌گاه معنوی و بازخوانی دستاوردهای تمدنی گذشته غرور و انگیزه برای توسعهٔ هویت اسلامی‌ایرانی را دوچندان می‌کند.

ازطرفی سرمایهٔ اجتماعی به معنای احساس پیوند، اتحاد، انسجام و تعلق به اندیشه‌های اسلامی‌ایرانی است که با رعایت قانون‌گرایی مدنی، مقاومت جمعی در برابر دشمنان، توجه به بینه‌های جمعی استحکام ملی و همچنین ایجاد فرهنگ ایثار و همدلی مدنی از آسیب این هویت ممانعت می‌کند. ترویج شبکه‌های اعتماد، همکاری و تعامل‌های اجتماعی امکان هماهنگی و مشارکت جمعی برای دستیابی به اهداف مشترک را فراهم می‌کنند و ازطریق تقویت همبستگی اجتماعی با ایجاد اعتماد بین افراد و نهادها بستر لازم برای همکاری در پروژه‌های تمدنی (مثل توسعهٔ علمی، حفظ محیط‌زیست و مقابله با تحریم‌ها) را فراهم می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی قوی (مانند انجمن‌های علمی، مؤسسه‌های خیریه و تشکل‌های

مردمی) زمینه‌ساز تبادل دانش، حمایت از نخبگان و انسجام میان اعضای جامعه و باعث مقاومت و اتحاد در برابر چالش‌هایی ازجمله جنگ اقتصادی و تهاجم فرهنگی شده، توانایی بیشتری برای بسیج منابع و حفظ انسجام مبتنی‌بر ارزش‌های اسلامی (مانند اتحاد، انصاف و مسئولیت‌پذیری) خلق می‌کند. الگوهای نخبگی به معنای نقش و تأثیرگذاری گروه نخبگان و مراجع علمی و اجتماعی بر اندیشه و هویت اسلامی ایرانی است. آشنایی با بزرگان علمی و دینی و منابع و متون علمی و بازدید نسل جوان و دانشجویان از مفاخر ملی کشور و مفاخر تاریخی می‌تواند به خلق هویت اسلامی کمک کند. ارتباط نخبگان با بدنهٔ جامعه (ازطریق نهادهای آموزشی یا رسانه‌ها) تضمین‌کنندهٔ همسویی گفتمان‌ها با نیازهای واقعی مردم است. نخبگان جامعه همچون گروه‌های تأثیرگذار در حوزه‌های علمی، فرهنگی، دینی و سیاسی که نقش رهبری و جهت‌دهی به افکار عمومی را بر عهده دارند، ازطریق رهبری فکری و علمی و با تولید دانش بومی (مثل فلسفهٔ اسلامی، علوم‌انسانیِ مبتنی‌بر قرآن و فناوری‌های همسو با اقتصاد مقاومتی) مسیر پیشرفت تمدنی را ترسیم می‌کنند و در بعدی دیگر روشنفکران و عالمان دینی با بازتعریف مفاهیمی مانند عدالت، پیشرفت و استقلال گفتمان تمدنی را شکل می‌دهند. نخبگان در عین بهره‌گیری از دانش جهانی در بازآفرینی الگوهای بومی (مانند مدیریت جهادی، حکمرانی اسلامی و هنر متعهد) در مسیر پویایی تمدن اسلامی‌ایرانی اثرگذار می‌شوند. همچنین جامعه‌پذیری خانوادگی ازطریق وابستگی فرد به خانواده و آرمان فکری آن و انتقال ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی از والدین به فرزندان و سرانجام نسل بعدی به توالی ژنوم فرهنگ یا میراث اجتماعی می‌انجامد که ارزش‌های اسلامی‌ایرانی از این طریق به خلق هویت اسلامی‌ایرانی کمک می‌کند؛ به‌طوری که با افزایش میزان تعصب عشق و علاقهٔ وافر خانوادگی به هویت اسلامی‌ایرانی و میزان باور و اعتماد والدین به الگوهای اسلامی‌ایرانی به تقویت و تشکیل هویت اسلامی ایرانی می‌انجامد. نهاد خانواده کانون اصلی انتقال ارزش‌ها، هنجارها و مهارت‌های اجتماعی به نسل‌های آینده بوده، از راه جامعه‌پذیری اولیه نخستین محیط آموزش سبک زندگی اسلامی‌ایرانی (مثل حجاب، احترام به والدین و قناعت) است و با تأمین امنیت روانی در ساختار خانواده‌های مستحکم افراد برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و علمی در قالب تمدن اسلامی توانمند می‌شود. خانوادهٔ ایرانی به‌مثابهٔ نهادی جمع‌گرا، با ترویج عناصر و ارزش‌های اسلامی-ایرانی در برابر الگوهای غربی خانواده مقاومت می‌کند و از این راه، نسلی پرورش می‌دهد که حافظ ارزش‌های تمدنی ایرانی-اسلامی محسوب می‌شود.

ج. سطح و لایهٔ سوم اثرگذاری: عوامل سیاسی

انتقال مفاهیم اسلامی‌ایرانی در قالب حکمرانی سیاسی و ایجاد معنای جدید و جهانی نوین برای استان و بشریت می‌تواند سرآغازی بر هویت اسلامی ازطریق مؤلفه‌ها و رویکردهای سیاسی باشد. ایجاد تعلق به نظام و حکمرانی اسلامی و کسب مشروعیت برای نظام سیاسی از دین و سنت‌های اسلامی

چشم‌انداز تمدن اسلامی را محقق می‌کند. در این میان به ترتیب میزان اهمیت سرمایهٔ سیاسی (۳.۷۰)، حکمرانی اسلامی (۳.۶۹)، سواد و دانش سیاسی (۳.۴۵)، تعامل دین و سیاست (۳.۴۲) و خلق هویت سیاسی اسلامی‌ایرانی (۳.۳۹) در این امر مؤثر هستند. دین و سیاست نقش پررنگی در شکل‌دهی به حکومت و حکمرانی اسلامی دارند و یکی از مرزهای تمایز با مدل حکومتی دنیا همین تعامل است. دین با ترویج آموزه‌های ناب اسلامی و تقویت هویت اسلامی، نقشی کلیدی در ساخت جامعهٔ آرمانی مبتنی‌بر اندیشهٔ اسلامی ایفا می‌کند؛ در این چهارچوب، سیاست نیز وظیفهٔ خود را در تحقق این هدف به‌خوبی انجام می‌دهد.

در قالب حکمرانی اسلامی هماهنگی بین آموزه‌های دینی اسلام و سیاست‌گذاری‌های حکومتی به‌گونه‌ای است که دین همچون چارچوب هنجاری و اخلاقی نظام در فرایند رشد تمدن اسلامی عمل کرده، این امر ازطریق الگوی حکمرانی اسلامی به تحقق تمدن کمک می‌کند. ازطرفی هویت سیاسی به معنای احساس تعلق فرد به نظام سیاسی حاکم و پذیرش ارزش‌ها، اهداف و ساختارهای آن همچون بخشی از هویت جمعی که ازطریق وحدت ملی و هویت سیاسی مشترک (مانند پذیرش جمهوری اسلامی در جایگاه نظامی برآمده از انقلاب اسلامی) شکاف‌های قومی و ایدئولوژیک را کاهش داده، جامعه را حول اهداف کلان همسو می‌کند و همچنین تأکید آن بر مقاومت در برابر نفوذ خارجی یکی از راه‌های تحقق تمدن اسلامی است. هویت سیاسی قوی جامعه را در برابر فشارهای بین‌المللی برای آسیب به تمدن اسلامی‌ایرانی مصون می‌کند و داشتن پشتوانهٔ مردمی الگوی قوی برای خلق تمدن اسلامی است. نظامی که هویت سیاسی آن در میان مردم نهادینه شده باشد، می‌تواند هدف‌های بلندمدت تمدنی (مانند توسعهٔ علمی یا مقابله با تحریم‌ها) را با حمایت عمومی پیش‌محقق کرده، ازطریق ولایت‌فقیه الگویی برای تمدن نوین اسلامی ارائه دهد که هم به عدالت پایبند باشد و هم به توسعهٔ تمدن نوظهور اسلامی توجه داشته باشد؛ سرمایهٔ سیاسی به معنای ذخیرهٔ اعتماد، مشروعیت و حمایت عمومی که به نظام سیاسی توانایی اجرای برنامه‌ها و عبور از بحران‌ها را بدهد. اعتماد مردم به نظام در شرایط فشار بین‌المللی تاب‌آوری جامعه را می‌افزاید و با مشارکت نخبگان در نظام سیاسی تأمین امنیت سیاسی آن‌ها به افزایش پشتیبانی و حمایت ایشان و داشتن سرمایه از نوع مدل دولتی‌حکومتی می‌انجامد. در این حالت مردم احساس تعلق، جمع‌گرایی، انسجام، پیوند و مشارکت می‌کنند و با حضور در احزاب سیاسی و مشارکت سیاسی و همگرایی مردم با نظام و دولت می‌توان به فرهنگ اسلامی و ایرانی کمک کرد. همچنین مشارکت در رویدادهای انتخاباتی و سیاسی و حمایت فرد از نظام و نظام از فرد در قالب دین‌داری اسلامی می‌تواند خلق‌کنندهٔ هویت اسلامی‌ایرانی باشد. در فرایند رشد و توسعهٔ تمدنی بهترین سازوکار تأکید و توجه بر مؤلفهٔ سواد سیاسی است. سواد سیاسی به معنای دانش، آگاهی و علم سیاسی فرد نسبت به سیاست

است. با ارتقای سواد سیاسی و تربیت سیاسی در قالب آموزه‌های اسلامی‌دینی می‌توان فرهنگ سیاسی مردم را نسبت به اسلام و ایران ارتقا داد و درنتیجه باتکیه‌بر حقوق شهروندی و احترام اجتماعی، قانون‌گرایی و احترام به اظهارات دیگران به هویت اسلامی‌ایرانی کمک کرد. سواد و آگاهی سیاسی به معنای توانایی تحلیل مسائل سیاسی، شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و مشارکت آگاهانه در فرایندهای حکمرانی است. شهروندان آگاه به‌جای تأثیرپذیری از شایعات براساس تحلیل منطقی از سیاست‌های نظام دفاع می‌کنند. نظارت مردمی بر عملکرد نهادها به افزایش کارایی حکمرانی سیاسی می‌انجامد و ازطریق آگاهی از تاریخ سیاسی ایران و اسلام جامعه را برای احیای تمدن نوین آماده می‌کند.
این تمدن نیازمند سیاستی یکپارچه، مشروع و مردمی و هویت سیاسی قوی است تا جامعه را حول آرمان‌های مشترک متحد کرده، از راه تعامل دین و سیاست جهت‌گیری اخلاقی الهی برای تمدن را تضمین و باتکیه‌بر سرمایهٔ سیاسی توان اجرایی نظام را تقویت کند. در این میان متغیر سواد سیاسی مشارکت شهروندی را به فرایندی آگاهانه و اثرگذار تبدیل می‌کند. فقط در این صورت است که می‌توان باتکیه‌بر میراث اسلامی و ایرانی خود الگویی از تمدن نوین ارائه کرد که هم‌زمان به عدالت، علم و اخلاق متعهد باشد.

د. سطح و لایهٔ چهارم اثرگذاری: عوامل روانی

تحقق تمدن اسلامی‌ایرانی همچون آرمانی کلان نیازمند تقویت بنیان‌های روان‌شناختی و فرهنگی است که در قلب آن مفاهیمی مانند احساس هویت، خودباوری، شخصیت‌سازی، روحیهٔ جمعی و علاقهٔ عمیق به ارزش‌های اسلامی و ایرانی قرار گرفته، این عوامل در تعامل با یکدیگر زیرساختی انسانی برای پیشرفت علمی، اخلاقی و تمدنی ایجاد می‌کنند. براین‌اساس سرمایهٔ روان‌شناختی (۳.۳۹)، هویت‌یابی (۳.۲۵)، شخصیت‌سازی (۳.۲۴) و انگیزه و تمایل درونی (۳.۲۱) به ترتیب بیشترین میزان اهمیت و اثرگذاری بر تمدن اسلامی‌ایرانی را دارند. آگاهی هویتی ازطریق ساختن هویت و معنابخشی به فرد برطبق الگوهای اسلامی و ایجاد خودشناسی و خودآگاهی فردی نسبت به اسلام و ایران می‌تواند به هویت اسلامی‌ایرانی کمک کند؛ به‌طوری که ایجاد خودباوری اجتماعی، عزت‌نفس و شکوفایی استعدادهای درونی فرد و هدایت توانایی‌های درونی فرد نسبت به آرمان و هنجارهای اسلام و ایران به خلق هویت اسلامی‌ایرانی کمک می‌کند. هویت کمک می‌کند تا احساس هویت ملی ایرانی ازطریقِ تعلق به میراث فرهنگی، دینی و تاریخی مشترک که فرد را به جامعه و اهداف آن متصل می‌کند، شکل بگیرد. هویت اسلامی‌ایرانی با ترکیب ارزش‌های دینی اسلام و میراث تمدنی ایران (مانند ادبیات، هنر و فلسفه) شکاف‌های قومی و مذهبی را کاهش داده، اهداف مشترک را تعریف می‌کند و با ایجاد فرهنگ مقاومت در برابر تهاجم فرهنگی به توسعهٔ تمدن کمک می‌کند. افراد با هویت قوی در برابر سبک زندگی غربی مصون مانده، به‌جای تقلید به بازآفرینی الگوهای بومی می‌پردازند و هویت‌یابی افراد با الهام‌بخشی تاریخی و بازخوانی دستاوردهای

تمدنی گذشته مسئولیت‌پذیری برای احیای تمدن نوین را تقویت می‌کند. براین‌اساس باید گفت که نهادینه‌سازی شخصیت فردی و میان‌فردی ازطریق معرفت‌گرایی، توسعهٔ روابط انسانی، خودکفایی اجتماعی و رفع نیازهای عاطفی و روانی فرد می‌تواند به هویت اسلامی‌ایرانی کمک کند. خودباوری به معنای باور به توانایی‌های فردی و جمعی برای دستیابی به اهداف بزرگ و عبور از چالش‌هاست که با نوآوری، ریسک‌پذیری و خودباوری جرئت آزمودن راه‌های جدید در علم، فناوری و هنر را افزایش داده، ازطرفی با مقابله با خودکم‌بینی تاریخی به تحقق این تمدن کمک می‌کند تا الگوهای پیشرفت بومی را طراحی کند. به‌طوری که خودباوری زمینه‌ساز حضور فعال در عرصه‌های بین‌المللی (مانند دیپلماسی علمی یا صدور فرهنگ اسلامی‌ایرانی) است. پرورش فضایل اخلاقی و ویژگی‌های شخصیتی همسو با ارزش‌های اسلامی و ایرانی مانند عدالت‌خواهی، قناعت و مسئولیت‌پذیری و ازطریق اخلاق‌مداری در پیشرفت تمدن اسلامی‌ایرانی با پایبندی به اصولی مانند «علم برای خدمت به بشریت» یا «حفظ محیط‌زیست همچون امانت الهی» تحقق‌یافته، انگیزه، نیت و خواست ذهنی‌روانی فرد نقش حیاتی در شکل‌دهی به هویت اسلامی‌ایرانی داشته است؛ به‌طوری که ایجاد علاقهٔ روانی و انگیزهٔ ذاتی نسبت به روحیهٔ اسلامی و فعالیت جهادی و داوطلبانه، تمایل و انگیزهٔ دفاع از وطن و اسلام و فرهنگ ایثار و شهادت از معلقه‌هایی است که به هویت اسلامی‌ایرانی کمک می‌کند. به‌طورکلی هویت قوی خودباوری را تقویت می‌کند و خودباوری هویت را در برابر تهدیدها حفظ می‌کند. افراد با شخصیت اخلاقی روحیهٔ جامعه را با امید و مثبت‌نگری تغذیه می‌کنند. اشتیاق فردی به مشارکت جمعی تبدیل‌شده، موفقیت‌های جمعی علاقهٔ افراد را عمیق‌تر می‌کند. انگیزه و روحیه به معنای اشتیاق و پایداری جامعه در برابر مشکل‌ها و همکاری برای دستیابی به اهداف مشترک مسیر مقاومت در برابر تحریم و فشارها و روحیهٔ بالای جامعه را در شرایط سخت پایدار نگه داشته، می‌تواند در همکاری بین نهادی به تحقق فرهنگ تمدنی کمک کند. دانشگاه‌ها، صنایع و نهادهای دینی با روحیهٔ مثبت بهتر می‌توانند در اهداف کلان تمدنی همکاری کرده، درنهایت عشق و تعهد عمیق به ارزش‌های اسلامی‌ایرانی، پایداری در تلاش و علاقه عوامل اصلی استمرار فعالیت‌های علمی، فرهنگی و اجتماعی حتی در شرایط دشوار است.

براین‌اساس زیست مشترک ایرانیان در طی تاریخ، پیوند به نیاکان واقعی یا اسطوره‌ها، جغرافیای سرزمینی تاریخی، دین واحد و نقش آن در حیات جمعی مردم ایران در دورهٔ باستان و اسلامی، نهاد حکومت و تداوم آن در روند تاریخ، فرهنگ و آداب‌ورسوم، اسطوره‌های ملی‌ایرانی و عناصر عدالت‌خواهی، حق‌جویی و آزادی‌خواهی از مؤلفه‌ها و شاخص‌های اصلی هویت ایرانیان در دوره‌های تاریخی تلقی می‌شود. براساس نتایج تحقیق مدل نهایی پژوهش برحسب لایه‌ها و سطح اثرگذاری به شرح زیر تدوین شده است:

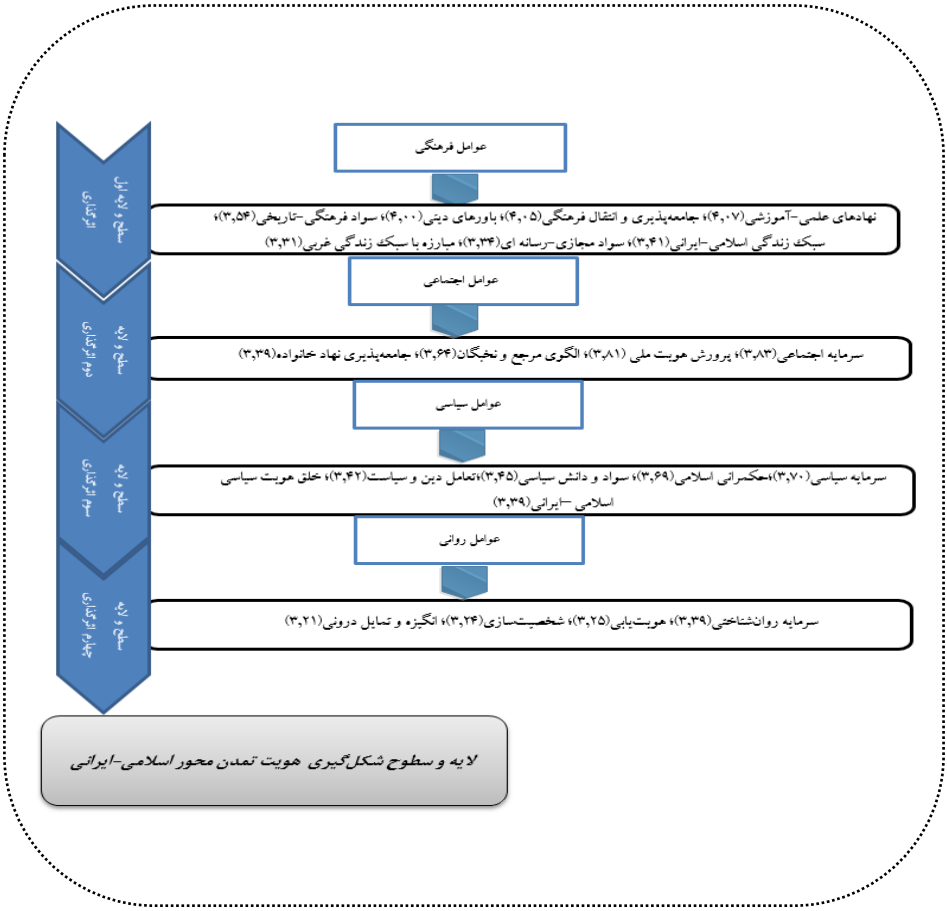

شکل شمارۀ ۱. مدل نهایی هویت تمدن‌محور اسلامی‌ایرانی برحسب تحلیل سلسله‌مراتبی

تضاد منافع

نویسندگان هیچ تضاد و تعارض منافعی ندارند.

تشکر و قدردانی

این مقاله با حمایت پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی از طرح پژوهشی با شماره قرارداد ۳۰۹۵/۹/د/۱۴۰۳ استخراج شده است.

منابع

- احمدپور، خسرو، و سراج‌زاده، سیدحسین (۱۳۹۸). هویت ملی در ایران مرور سامانمند مقاله‌های علمی‌پژوهشی (۱۳۹۰ - ۱۳۹۵). *مجلهٔ مطالعات ملی*، ۲۰(۷۸)، ۳-۲۴.
https://doi.org/20.1001.1.1735059.1398.20.78.1.7

- احمدلو، کاووس (۱۳۹۲). *مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشهٔ حضرت آیت‌الله‌خامنه‌ای*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه شاهد.

- احمدی، حمید (۱۳۹۰). *بنیادهای هویت ملی ایرانی*. تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

- اسحاقی، ملیحه (۱۳۹۴). *استخراج عناصر فرهنگ ایرانی‌اسلامی در کتاب‌های درسی فارسی و دینی مقاطع ابتدایی و راهنمایی*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد، دانشکدهٔ علوم‌اجتماعی و تربیتی، دانشگاه رازی.

- اسدپور، عهدیه، و احمدی آهنگ، کاظم (۱۳۹۵). بازنمایی هویت اسلامی‌ایرانی در اندیشه‌های دفاعی امام‌خامنه‌ای دام ظله. *مجلهٔ پژوهش‌های اجتماعی اسلامی*، ۱۱۱، ۳۳-۷۰.
https://iss.razavi.ac.ir/article_357.html

- اسلامی‌نیا، زهرا (۱۳۹۳). آموزش: هویت زیر ذره‌بین! احساس هویت اسلامی‌ایرانی در دختران دبیرستانی و راه‌های تقویت آن. *مجلهٔ رشد آموزش قرآن و معارف اسلامی*، ۹۵، ۵۲—۵۵.
https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1063003

- اشرف، احمد (۱۳۹۵). *هویت ایرانی از دوران باستان تا پایان پهلوی*. ترجمه و تدوین حمید احمدی. تهران: نشر نی.

- اشرفی، اکبر (۱۳۸۴). مسئلهٔ هویت ایرانی در ایران معاصر، *فصلنامهٔ مطالعات سیاسی*، ۱(۲)، ۱۰۵-۱۲۰. https://www.sid.ir/paper/161255

- جعفری هرندی، رضا، و ملکی‌ها، مرضیه (۱۴۰۳). تعیین نقش انسجام و جهت‌گیری ارتباطی خانواده در هویت ایرانی‌اسلامی نوجوانان، *فصلنامهٔ مطالعات ملی*، ۲۵(۹۹)، ۶۳-۸۶.
https://doi.org/10.22034/rjnsq.2024.455525.1604

- افرازکنجین، مهدی (۱۴۰۲). راهبردهای ارتقای هویت ایرانی‌اسلامی شهر قم با تأکید بر نمادهای بصری. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ فرهنگ، علوم‌اجتماعی و رفتاری. دانشگاه باقرالعلوم علیه‌السلام.

- افروغ، محمد، و نوروزی‌طلب، علی‌رضا (۱۳۸۹). هویت اسلامی‌ایرانی در فلزکاری عصر صفوی: با تأکید بر کتیبه‌های موجود بر روی آثار فلزی. *مجلهٔ مطالعات ملی*، ۱۱(۴۴)، ۷۷ـ۱۰۰.
https://doi.org/20.1001.1.1735059.1389.11.44.4.9

- اکوانی، سیدحمدالله، و موسوی نژاد، سیدولی (۱۳۹۳). هویت اسلامی‌ایرانی از دیدگاه نظریهٔ آشوب و پیچیدگی، *مجلهٔ جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۵(۴)، ۱۴۹-۱۶۸.
https://doi.org/ 20.1001.1.20085745.1393.25.4.9.2

- ایمان، محمدتقی، و روحانی، علی (۱۳۹۲). هویت اسلامی و هویت‌های رقیب هویت جهانی، ملی و قومی (مطالعهٔ موردی دانشجویان دانشگاه شیراز)، *فصلنامهٔ تحقیقات فرهنگی*، ۶(۱)، ۱-۱۲.
https://doi.org/10.7508/ijcr.2013.21.006

- بابایی زارچ، علی‌محمد (۱۳۸۳). *امت و ملت در اندیشه امام خمینی (ره)*. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- باقری، خدیجه، و باقری، مهدیه (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اسلامی‌ایرانی و تعیین راهکارهای تقویت آن در کودکان پیش‌دبستانی، نهمین همایش علمی پژوهشی علوم‌تربیتی و روان‌شناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران.

- بشیریه، حسین (۱۳۸۳). توسعهٔ سیاسی و بحران هویت ملی. نقل در: داود میرمحمدی، *گفتارهایی دربارهٔ هویت ملی در ایران*. تهران: مؤسسهٔ مطالعات ملی.

- بهرامی، ندا، و پژمان ضیایی، ناجی (۱٤۰۰). بررسی تأثیر مؤلفه‌های دخیل در ارتقای هویت اجتماعی ساکنین مجتمع‌های مسکونی با رویکرد معماری ایرانی‌اسلامی (نمونهٔ موردی: مجتمع‌های مسکونی زیتون، شهید مفتح و نفت و گاز کرمانشاه). چهارمین کنفرانس بین‌المللی و پنجمین کنفرانس ملی عمران، معماری، هنر و طراحی شهری. تبریز. https://civilica.com/doc/1427872

- بهرامی، ندا (۱۴۰۰). *بازیابی عوامل مؤثر در ارتقای هویت اجتماعی در مسکن جمعی براساس فرهنگ ایرانی‌اسلامی*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. مؤسسهٔ آموزش‌عالی جهاد دانشگاهی کرمانشاه.

- بیات، زهرا (۱٤۰۲). سبک‌های هویت، سواد اطلاعاتی و راهبرد استنباط سازی دانش آموزان ایرانی، دومین همایش علمی پژوهشمند، بندرعباس. https://civilica.com/doc/1687429

- پردخته، فرهاد، و محمدی، فاطمه (۱۳۹۵). ارائهٔ مدل هویت ایرانی‌اسلامی در پدیدهٔ جهانی شدن نظام آموزشی ایران مبتنی‌بر مبانی روان‌شناختی برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، *مجلهٔ مطالعات روان شناسی و علوم‌تربیتی (مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران)*، ۲(۲/۲)، ۱۹۲-۲۰۴. https://civilica.com/doc/778191

- پوررسول، سیاوش (۱۳۹۳). *بررسی مؤلفه‌های هویت ایرانی‌اسلامی در محتوای کتاب‌های درسی پایهٔ ششم ابتدایی*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه تربیت‌دبیر شهید رجایی.

- پویش، بهاره (۱۳۹۴). *نقش عناصر هویت‌بخش ایرانی‌اسلامی در متون درسی ابتدایی، مطالعهٔ موردی کتاب فارسی پایه‌های شش‌گانهٔ دورهٔ آموزش ابتدایی*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ هنر و معماری اسلامی. دانشگاه بین‌المللی امام‌رضا علیه‌السلام.

- پیروزمند، علی‌رضا، چهاردولی، عباس، و خدایی، رضا (۱۳۹۶). ارائهٔ الگوی راهبردی حفظ و ارتقای هویت اسلامی‌ایرانی ازطریق تدوین تجارب نظام جمهوری اسلامی ایران براساس گفتمان ولایت‌فقیه و قانون اساسی، *مجلهٔ مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۷(۲۶)، ۱۳۳-۱۶۲. https://smsnds.sndu.ac.ir/article_7.html

- تبار مقری، رحمت عباس، و آقاجانی، یاسر (۱۴۰۰). بررسی هویت سیاسی و فرهنگی جوانان دهه‌های اول و چهارم انقلاب اسلامی ایران (مطالعهٔ موردی: شهرستان بابلسر). *مجلهٔ جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۱۷، ۲۷-۴۶. https://doi.org/10.22080/ssi.2021.20547.1845

- تحریری زنگنه، فاطمه (۱٤۰۳). *بررسی میزان مصرف رسانه‌ای و رابطهٔ آن با پایبندی به هویت فرهنگی ایرانی‌اسلامی* (مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۳۵سالهٔ شهر تهران). پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ فرهنگ و ارتباطات. دانشگاه سوره.

- توشه‌جو لنگرودی، فاطمه (۱٤۰۱). عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت ایرانی‌اسلامی در دانش‌آموزان دورهٔ پیش‌دبستانی؛ کنکاشی بر دیدگاه معلمان. *مجلهٔ جستارنامهٔ فرهنگ و هنر اسلامی*، ۳، ٦٥-۷٥. https://jiac.ir/fa/downloadpaper.php?pid=74&rid=8&p=A

- جلالی، حسیبه (۱٤۰۲). نقش مدرسه در شکل‌گیری هویت اسلامی‌ایرانی دانش‌آموزان. سومین کنفرانس ملی مطالعات کاربردی در فرایندهای تعلیم و تربیت. میناب. https://civilica.com/doc/1843492

- حسنی‌فر، عبدالرحمن، و عباس‌زادهٔ مرزبالی، مجید (۱۳۹۹). مؤلفه‌های شکل‌دهندهٔ هویت ملی ایران در فرایند تاریخی. *جامعهٔ پژوهشی فرهنگی*، ۱۱(۱)، ۳۱-۵۶. https://doi.org/ 10.30465/scs.2020.5185

- حمزه، افشین (۱۳۹۹). *بررسی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر بعد فرهنگی هویت ایرانی اسلامی جوانان*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشگاه پیام نور استان کردستان، مرکز پیام‌نور سنندج.

- خاوری، فرهاد (۱۳۹۲). بررسی رابطهٔ بین هوش فرهنگی و هویت ایرانی‌اسلامی دانش‌آموزان سال چهارم مقطع متوسطهٔ ناحیهٔ یک آموزش‌وپرورش شهر همدان در سال تحصیلی ۱۳۹۱ - ۱۳۹۲. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه بوعلی سینا.

- خجسته، معصومه (۱۴۰۱). *شناسایی عوامل مؤثر بر تقویت هویت اسلامی‌ایرانی دانش‌آموزان در برابر تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی* (موردمطالعه: مدارس متوسطهٔ دوم دولتی شهر بندرعباس). پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس.

- خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۸۹). امام‌خمینی و بازسازی هویت ملی ایرانی. *مجلهٔ مطالعات ملی*، ۴۱، ۳–۳۵. https://doi.org/20.1001.1.1735059.1389.11.41.1.0

- دارش، رؤیا (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های اصلی برنامهٔ درسی معنوی با تأکید بر هویت ایرانی اسلامی در نظام آموزش عمومی. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشگاه پیام‌نور استان سمنان، مرکز پیام‌نور دامغان.

- دانشکیا، محمدحسین (۱٤۰۱). سنت‌های پیدایی و پایایی تمدن از منظر قرآن. *دوفصلنامهٔ مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*. ٦(۱). ۱۷۹-۲۰٦. https://doi.org/ 10.22070/nic.2023.17485.1226

- داوری، حسین، فیروزیان‌پور اصفهانی، آیدا، فیروزیان‌پور اصفهانی، آیلین، و نورزاده، سعید (۱۴۰۰). سنجش نگرش متخصصان آموزش زبان انگلیسی به بهره‌گیری از هویت اسلامی‌ایرانی در برنامهٔ آموزش زبان در ایران. *مجلهٔ مطالعات ملی*، ۸۸، ۷۱–۸۸. https://doi.org/10.22034/rjnsq.2021.270485.1236

- دائی‌زاد جلودار، امین (۱۳۹۴). بررسی برخی عوامل و روندهای سیاسی مؤثر بر ساخت‌یابی هویت اسلامی‌ایرانی در دوران معاصر. *مجلهٔ جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۲، ۲۳–۵۲.
https://socialstudy.ihcs.ac.ir/article_1963.html

- راشدی، معصومه، ابوالمعالی الحسینی، خدیجه، باقری، فریبرز، و موسی‌زاده، زهره (۱٤۰۱). ارائهٔ مدل ساختاری رابطهٔ بین ارتباط والد- فرزند و هویت ایرانی‌اسلامی با میانجی‌گری عزت‌نفس در دانشجویان، *مجلهٔ پژوهش‌نامهٔ اسلامی زنان و خانواده*، ۱۰(۲)، شمارهٔ پیاپی ۲۷، ۸۹ـ۱۱۰.
https://doi.org/10.22034/pzk.2022.7026

- راشدی، معصومه، موسی‌زاده، زهره، ابوالمعالی الحسینی، خدیجه، و باقری، فریبرز (۱۳۹۹). پدیدارشناسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی‌اسلامی جوانان از دیدگاه متخصصان. *دوفصلنامهٔ علمی علوم‌تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۸(۱۵)، ۷۶-۵۳.
https://ha.iau.ir/file/download/page/661a39617bdbf

- ربانی، جعفر (۱۳۸۱). *هویت ملی*. تهران: انجمن اولیاء و مربیان.

- رجایی، فرهنگ (۱۳۷۳). *معرکهٔ جهان‌بینی‌ها*. تهران: احیاء.

- رجایی، فرهنگ، (۱۳۸۶). *مشکلهٔ هویت ایرانیان امروز*. تهران: نی.

- رستگاری یزدی، مینا (۱۳۹۱). *بررسی عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت ایرانی‌اسلامی در دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی ازنظر معاونان پرورشی شهر تهران*. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ روان‌شناسی و علوم‌تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، مجتمع دانشگاهی ولی‌عصر (عج).

- رشادی، منوچهر و حیدرخانی، هابیل (۱۳۹۳). مطالعهٔ گرایش جوانان به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن. *فصلنامهٔ پژوهش‌نامهٔ انقلاب اسلامی*، ۳(۱۰)، ۱-۲٦.
https://rjir.basu.ac.ir/article_733.htm

- رمضان‌زاده، عبدالله، و بهمنی قاجار، محمدعلی (۱۳۸۷). هویت ایرانی و چندگانگی قومی. *مجلهٔ مطالعات ملی*، ۳۳، ۶۹ـ۹۵. https://doi.org/20.1001.1.1735059.1387.9.33.4.3

- رهنما، محمدرحیم، وفایی، مهدی، و صمدی، رضا (۱۳۹۵). تجلی هویت اسلامی در طراحی محلات جدید براساس مؤلفه‌های اسلامی، نمونهٔ موردی : محلهٔ امامیهٔ غربی مشهد، *مجلهٔ باغ نظر*، ٤۱، ٤۷-٥٦. https://www.bagh-sj.com/article_32949.html

- ریاحی، جلال، و جیردهی، حسین (۱۴۰۱). تأثیر شبکهٔ ماهواره‌ای فارسی‌زبان من‌وتو بر فرهنگ ایثار و مقاومت، سبک زندگی و هویت ایرانی، اسلامی نسل جوان. *دوفصلنامهٔ شاهد*، ۳(۲)، ۲۵-۵۴. https://www.shahedeandisheh.ir/article_159939.html

- رئیس‌الساداتی، ریحانه سادات، و پارسانیا، حمید (۱۴۰۲). هویت دینی و شاخص‌های آن نزد اندیشمندان اجتماعی پسامدرن. *فصلنامهٔ جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۴(۲)، ۱-۲۴. https://doi.org/ 10.30465/scs.2023.46371.2763

- زمانی محبوب، حبیب (۱۳۹۰). *نقش دین در هویت‌بخشی به ایرانیان*، تهران: تمدن ایرانی.

- سبحانی‌نژاد، مهدی، و امیری، زهرا (۱۳۹۱). تأثیر مؤلفه‌های برنامهٔ پنهان بر بعد سیاسی هویت اسلامی‌ایرانی. *مطالعات قدرت نرم*، ۷، ۶۳-۸۰. https://doi.org/ 20.1001.1.23225580.1391.2.7.4.1

- سبحانی‌نژاد، مهدی و امیری، زهرا (۱۳۹۲). چارچوب مفهومی هویت اسلامی‌ایرانی و ملاحظات علمی تعمیق آن در نظام دانشگاهی. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۸، ۴۱۳–۴۳۶. https://ciu.nahad.ir/article_179.html

- سبحانی‌نژاد، مهدی و امیری، زهرا (۱۳۹۳). بررسی تأثیر مؤلفه‌های برنامهٔ درسی پنهان بر بعد اجتماعی هویت اسلامی‌ایرانی دانش‌آموزان دختر دورهٔ متوسطهٔ شهر تهران. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۲، ۸۳-۱۰۸. https://socialstudy.ihcs.ac.ir/article_1676.html

- سبحانی‌نژاد، مهدی، امیری، زهرا، و میرزامحمدی، محمدحسن (۱۳۹۲). نقش پنهان عوامل آموزشگاهی بر هویت اسلامی‌ایرانی دانش‌آموزان دختر دورهٔ متوسطهٔ شهر تهران. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۱، ۳۳-۵۸. https://iej.ihu.ac.ir/article_200859.html

- سمیعی اصفهانی، علی‌رضا، رشیدی‌زاده، بهنام و رشیدی‌زاده، افسانه (۱۳۹۳). دفاع مقدس و تأثیر آن بر مؤلفه‌های ایرانی‌اسلامی هویت ملی. *مجلهٔ رهیافت انقلاب اسلامی*، ۲۷، ۷۹-۹۶. https://elmnet.ir/doc/304586-11121

- سمیعی اصفهانی، علی‌رضا، رفیعی قهساره، ابوذر، و نوری، نسیبه (۱۳۹۴). بازشناسی ابعاد، مؤلفه‌ها و تهدیدات هویت ایرانی‌اسلامی از منظر امام‌خمینی قدس سره و مقام معظم رهبری. *مجلهٔ مطالعات انقلاب اسلامی*، ۴۲، ۲۷-۴۴. https://enghelab.maaref.ac.ir/article-1-250-fa.html

- صالحی‌زاده، عبدالهادی، و عباس‌پور، ابراهیم (۱٤۰۱). تمدن نوین اسلامی در بستر امت دولت‌ساز در اندیشهٔ رهبر معظم انقلاب اسلامی. *دوفصلنامهٔ مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، ٦(۱)، ۲۸۳-۳۰۸. https://doi.org/10.22070/nic.2023.16398.1189

- صمدی، معصومه (۱۴۰۰). بررسی مبانی فلسفی هویت ایرانی‌اسلامی و تبیین جایگاه بصیرت و بیداری در آن. *مجلهٔ مطالعات حقوق شهروندی*. ۲۳، ۲۸۹-۳۱۰. https://hawzah.net/fa/Article/View/106049

- طاهری، محمود (۱۳۹۰). نگاهی به مؤلفه‌های هویت اسلامی‌ایرانی از دیدگاه شاهنامه. *مطالعات جوان و رسانه*، ۲، ۱۶۲- ۱۹۲. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/90188

- عباس‌زاده مرزبانی، مجید (۱٤۰۰). تحولات هویت ملی ایران در دورهٔ اسلامی از ورود اسلام به ایران تا عصر صفوی، *فصلنامهٔ علمی‌تخصصی سپهر سیاست*، ۸(۳۰)، ۲۵-۴۲. https://doi.org/ 10.22034/sej.2021.1928461.1325

- عجمی، سمیه، سعیدی، لیدا، و سارانی شورستانی، سمیه (۱٤۰۱). تأثیر برنامهٔ درسی معنوی با تأکید بر هویت ایرانی‌اسلامی در برنامهٔ درسی دورهٔ متوسطهٔ شهر گنبد، اولین همایش بین‌المللی علوم‌تربیتی، مشاوره، روان‌شناسی و علوم‌اجتماعی. همدان. https://civilica.com/doc/1636445

- علی‌اکبری، حسن، حاجی‌حیدری، حامد، خوش‌چهره، محمد، ناظمی، مهدی، و نبوی، مرتضی (۱۳۸۹). میزگرد علمی هویت اسلامی‌ایرانی انقلابی و توسعه، *راهبرد توسعه*، ۲۴، ۵-۴۰. https://www.magiran.com/paper/844744

- علی‌دوست، شهره (۱۳۹۹). بررسی و ارائهٔ شیوه‌های تکوین و استمرار هویت ایرانی‌اسلامی در کودکان پیش‌دبستانی مورد مطالعهٔ کلان‌شهر کرج. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه البرز.

- فرهان، پرنون، نازنین، ملکیان، و زهی نوروز، هاشم (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به ارزش‌های فرهنگی انقلاب اسلامی ایران. *نشریهٔ بصیرت و تربیت اسلامی*، ۱۶(۵۱)، ۱۳۷-۱۵۲. https://doi.org/10.22034/init.2019.93752

- قائمی‌نیک، محمدرضا (۱٤۰۰). بررسی نظریات هویت اجتماعی اسلامی‌ایرانی در دورهٔ معاصر در ایران. *مجلهٔ پژوهش‌های اجتماعی‌اسلامی*، ۲۷(۱)، ۹۱-۱۱۴. https://doi.org/ 10.30513/iss.2021.3474.1183

- کرمی‌زاده، حسین، و رخشنده‌رو، مهدی (۱٤۰۰). طراحی پارک منطقه‌ای با رویکرد فرهنگ و هویت ایرانی جهت افزایش تعاملات اجتماعی در شهر دبیران. سومین کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان. تهران. https://civilica.com/doc/1376266

- کریمی‌فرد، حسین (۱۴۰۱). تبیین معنایی هویت الگوی پیشرفت اسلامی‌ایرانی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای. *فصلنامهٔ سیاست متعالیه*، ۱۰(۳۷)، ۱۷۹-۲۰۲.
https://doi.org/ 10.22034/sm.2021.527029.1685

- کلهری، نرگس (۱٤۰۲). ضرورت و اهمیت شکل‌گیری هویت و انسجام هویت ایرانی‌اسلامی در دانش آموزان. پنجمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روان‌شناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم.
https://civilica.com/doc/1761376

- گودرزی، حسین (۱۳۸۷). *تکوین جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران*. تهران: تمدن ایرانی.

- محکم‌کار، ایمان، ادیبان، فرزاد، و طبری، ربابه (۱۴۰۱). بررسی تأثیر پایبندی به هویت اسلامی‌ایرانی اقوام بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. *مجلهٔ امنیت انتظامی دریایی*، ۴۸، ۱۵۳-۱۷۶.
https://civilica.com/doc/1559741

- محمدی، غلامرضا (۱۳۸۹). بررسی رابطهٔ بین سبک‌های تربیتی خانواده و هویت ایرانی‌اسلامی دانش آموزان دورهٔ پیش‌دانشگاهی شهر کرمانشاه در سال تحصیلی ۸۸_۸۹. پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد. دانشکدهٔ علوم‌انسانی. دانشگاه بوعلی‌سینا.

- محمدی، مهدی، ناصری جهرمی، رضا و رحمانی، هادی (۱۳۹۴). ارزشیابی معیارهای هویت اسلامی‌دینی مبتنی‌بر سبک زندگی اسلامی از منظر مقام معظم رهبری در محتوای برنامهٔ درسی رشته‌های علوم‌انسانی، *مجلهٔ جامعه‌شناسی ورزش*، ۱(۱)، ۲۱۱.
https://sls.tabrizu.ac.ir/461.html

مددلو، رامین و عباس‌زاده باویلی، امیررضا (۱٤۰۱). هماهنگی آگاهانهٔ هویت در تمدن نوین اسلامی با بهره گرفتن از تناسب موقعیت، *دوفصلنامهٔ مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، ٦(۲)، ۱٦۵-۱۸٦.
https://doi.org/ 10.22070/nic.2024.17801.1247

- مرشدی زاد، علی، و احمدلو، کاووس (۱۳۹٦). مؤلفه‌های هویت اسلامی و ایرانی در اندیشهٔ آیت‌الله خامنه‌ای، *فصلنامهٔ مطالعات ملی*، ۱۸(۲)، ۶۳-۷۶.
https://doi.org/ 20.1001.1.1735059.1396.18.70.4.0

- مستوفی‌فر، الهام، و نورزهی، زهرا (۱٤۰۲). بررسی تأثیرگذاری مؤلفه‌های هویت ایرانی‌اسلامی بر تربیت دینی دانش‌آموزان دورهٔ اول ابتدایی آموزش‌وپرورش شهرستان زهک. پنجمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روان‌شناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم.
https://civilica.com/doc/1758898

- مصطفوی، محمدحسن (۱۳۹۷). جهانی شدن و فرهنگ و نقش رسانه در حفظ و بازسازی هویت اسلامی‌ایرانی. همایش نقش رسانه‌های دیداری‌شنیداری در تبیین اسلام، ۱، ۲۸-۵۱.
https://sspp.iranjournals.ir/article_916.html

- مقرب، فاطمه (۱۳۹۶). بررسی تأثیر ابعاد فرهنگ جهانی شدن بر هویت ایرانی‌اسلامی در میان دانشجویان و ارائهٔ راهکارهای مدیریتی جهت ارتقای آن. چهارمین کنفرانس ملی اقتصاد مدیریت و فرهنگ ایرانی‌اسلامی.

- مهدی‌نژاد، علی‌رضا، کامیابی گل، عطیه، و ابراهیمی، شیما (۱٤۰۰). بررسی جایگاه مؤلفه‌های هویت ایرانی‌اسلامی در کتاب‌های زبان فارسی به فارسی‌آموزان مرکز بین المللی جامعة المصطفی قم. اولین کنفرانس بین‌المللی علوم‌تربیتی، روان‌شناسی و علوم‌انسانی.
https://civilica.com/doc/1218378

- موسوی، محمد، و کلانتری، مونا (۱۳۹۱). راهکارهای تقویت هویت اسلامی و ملی دانشجویان از دیدگاه حضرت امام‌خمینی (ره) و مقام معظم رهبری. *مجلهٔ مطالعات قدرت نرم*، ۲(۵)، ۷۱-۹٤.
https://doi.org/ 20.1001.1.23225580.1390.1.4.4.8

- میربلوچ زهی، فاطمه، جان‌آبادی، فاطمه، ریگی، صدیقه، و شهرکی، زهرا (۱۳۹۸). ارائهٔ راهکارهای اجرایی برای تقویت هویت اسلامی‌ایرانی کودکان در مراکز پیش‌دبستانی. *پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی و علوم‌تربیتی و آموزش‌وپرورش*، ۲(۲۱)، ۶۴-۷۴.
https://www.jonapte.ir/showpaper/2265176

- میرزاپور، فردین، و حیدری، سپیده (۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی‌اسلامی در کودکان و ارائهٔ راهکارهایی برای تقویت هویت ملی. چهارمین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش‌وپرورش. https://civilica.com/doc/981890

- میرزازاده احمد بیگلو، فرامز (۱٤۰۳). تربیت سیاسی و تبیین نقش آن در تمدن‌سازی نوین اسلامی (بسترها و موانع). *دوفصلنامهٔ مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*، ۷(۱)، ۲۷۹-۳۰٦.
https://doi.org/ 10.22070/nic.2024.17943.1255

- نادری، مریم، ماهروزاده، طیبه، سجادی، مهدی، و صمدی، پروین (۱۳۹۹). سنجش وضعیت هویت ایرانی‌اسلامی دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان و ارائهٔ الگویی برای آن. *فصلنامهٔ مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۹(۳)، ۱-۲۹. https://doi.org/20.1001.1.2423494.1399.9.3.6.8

- نقیب‌زاده، احمد (۱۳۸۱). *تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

- نوری، علی (۱۳۹۹). ریشه‌ها و روند شکل‌گیری هویت ایرانی. چهارمین همایش بین‌المللی زبان و ادبیات فارسی. همدان. https://civilica.com/doc/1167444

- الهی‌منش، محمدحسن و حسینی راضیه هاشمی، سیدمحمدامین (۱۳۹٤). نقش ایدئولوژی انقلاب اسلامی در هویت‌بخشی جغرافیای سیاسی ایران. *مجلهٔ پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۲۳، ۱۹-٤۲. https://sanad.iau.ir/journal/jpir/Article/526365?jid=526365

References

- Abbaszadeh Marzbani, M. (2021). Developments in Iranian National Identity in the Islamic Period from the Entry of Islam into Iran to the Safavid Era, Sepehr Siasat Quarterly. https://doi.org/ 10.22034/sej.2021.1928461.1325 [In Persian].

- Afrazkonjin, M. (2023). *Strategies for Enhancing Iranian-Islamic Identity in the City of Qom with Emphasis on Visual Symbols,* Master's Thesis, Baqir al-Olum University, Faculty of Culture, Social Sciences, and Behavioral Sciences [In Persian].

- Afrogh, M., & Nourouzitalab, A. (2010). Islamic-Iranian Identity in Metalwork of the Safavid Era: With Emphasis on Existing Inscriptions on Metal Works. *Journal of National Studies.* https://doi.org/20.1001.1.1735059.1389.11.44.4.9 [In Persian].

- Ahmadi, H. (2011). *An Iranian National Identity Viewer*. Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute [In Persian].

- Ahmadloo, K. (2013). *Components of Islamic and Iranian Identity in the Thoughts of Ayatollah Khamenei.* Master's Thesis, Shahid Beheshti University, Faculty of Humanities [In Persian].

- Ahmadpour, Kh., & Sarajzadeh, S. H. (2019). National Identity in Iran: A Systematic Review of Scientific-Research Articles (2010-2015). *Journal of National Studies*. https://doi.org/20.1001.1.1735059.1398.20.78.1.7 [In Persian].
- Asadpour, A., & Ahmadi Ahang, K. (2016). Representation of Islamic-Iranian Identity in the Defensive Thoughts of Imam Khamenei, *Journal of Islamic Social Research*, 111, 33-70. https://iss.razavi.ac.ir/article_357.html [In Persian].
- Ashraf, A. (2016). *Iranian Identity from Ancient Times to the End of the Pahlavi Era*. Translated and Compiled by Hamid Ahmadi. Tehran: Ney Publishing [In Persian].
- Ashrafi, A. (2005). The Issue of Iranian Identity in Contemporary Iran. *Quarterly Journal of Political Studies,* 1(2), 105-120. https://www.sid.ir/paper/161255 [In Persian].
- Bahrami, N. (2021). *Recovering Effective Factors in Enhancing Social Identity in Collective Housing Based on Iranian-Islamic Culture*. Master's Thesis. Higher Education Institute of Jihad University in Kermanshah [In Persian].
- Bahrami, N., & Pezhman Ziaei, N. (2021). Investigating the Impact of Factors Contributing to the Enhancement of Social Identity of Residents in Residential Complexes with a Focus on Iranian-Islamic Architecture (Case Study: Zeytoon, Shahid Mofatteh, and Oil and Gas Residential Complexes in Kermanshah). Fourth International Conference and Fifth National Conference on Civil Engineering, Architecture, Art, and Urban Design, Tabriz. https://civilica.com/doc/1427872 [In Persian].
- Bashirieh, H. (2004). Political Development and the Crisis of National Identity in Davood Mir Mohammadi's Discussions on National Identity in Iran. Tehran: National Studies Institute [In Persian].
- Bayat, Z. (2023). Identity Styles, Information Literacy, and Inference Strategies of Iranian Students. Second Scientific Conference of Researchers. Bandar Abbas. https://civilica.com/doc/1687429 [In Persian].
- Davari, H., FirouzyanPour Isfahani, A., FirouzyanPour Isfahani, A., & Nourzadeh, S. (2021). Measuring English Language Education Specialists' Attitudes towards Utilizing Iranian-Islamic Identity in Language Education Programs in Iran, *Journal of National Studies*, 88, 71-88. https://doi.org/10.22034/rjnsq.2021.270485.1236 [In Persian].

- Dillon, M. (1999). *Catholic Identity: Balancing Reason, Faith, and Power*. New York: Cambridge University Press.

- Eiman, M. T., & Rouhani, A. (2013). Islamic Identity and Competing Identities: Global, National, and Ethnic (Case Study: Students of Shiraz University). *Quarterly Journal of Cultural Research,* 6(1), 1-12. https://doi.org/10.7508/ijcr.2013.21.006 [In Persian].

- Ekavani, S. H., & Mousavinejad, S. V. (2014). Islamic-Iranian Identity from the Perspective of Chaos and Complexity Theory. *Journal of Applied Sociology*, 25(4), 149-168. https://doi.org/20.1001.1.20085745.1393.25.4.9.2 [In Persian].

- Es-haghian, M. (2015). Extraction of Elements of Iranian-Islamic Culture In Persian and Religious Textbooks for Primary and Guidance School Levels. Master's Thesis. Razi University. Faculty of Social Sciences and Education [In Persian].

- Ghodrati, H. (2008). *The Sociological Formation of National Identity in Iran.* Tehran: Iranian Civilization [In Persian].

- Hamzeh, A. (2020). Investigating the Effects of Virtual Social Networks on the Cultural Aspect of Iranian-Islamic Identity of Youth, Master's Thesis. Payame Noor University of Kurdistan, Sanandaj Center [In Persian].

- Hasani Far, A., & Abbaszadeh Marzbali, M. (2020). The Components Shaping Iranian National Identity in Historical Process, *Cultural Research Society*, 11(1), 31-56. https://doi.org/10.30465/scs.2020.5185 [In Persian].

- Jalali, H. (2023). The Role of School in Shaping the Islamic-Iranian Identity of Students, Third National Conference on Applied Studies in Education and Training Processes, Minab. https://civilica.com/doc/1843492 [In Persian].

- Khajeh Sarvi, Gh. (2010). Imam Khomeini and the Reconstruction of Iranian National Identity. *Journal of National Studies*, 41, 3-35. https://doi.org/20.1001.1.1735059.1389.11.41.1.0 [In Persian].

- Khavari, F. (2013). Investigating the Relationship between Cultural Intelligence and Iranian-Islamic Identity of Fourth-Year High School Students in Hamadan's Educational District One in the Academic Year 2011-2012. Master's Thesis. Bu-Ali Sina University. Faculty of Humanities [In Persian].

- Mardani, R., & Abbaszadeh Bavili, A. (2022). Conscious Coordination of Identity in the New Islamic Civilization Using Contextual Appropriateness. *Biannual Journal of Studies in the New Islamic Civilization*, 6(2), 165-186. https://doi.org/10.22070/nic.2024.17801.1247 [In Persian].

- Mazaheri, F., & Heydari, S. (2020). Factors Affecting the Formation of Iranian-Islamic Identity in Children and Providing Strategies to Strengthen National Identity, Fourth National Conference on New Approaches in Education. https://civilica.com/doc/981890 [In Persian].

- Mohammadi, Gh. (2010). Investigating the Relationship between Parenting Styles and Iranian-Islamic Identity of Pre-University Students in Kermanshah in the Academic Year 2008-2009. Master's Thesis. Bu-Ali Sina University. Faculty of Humanities [In Persian].

- Mohammadi, M., Naseri Jahromi, R., & Rahmani, H. (2015). Evaluating the Criteria of Islamic-Religious Identity Based on Islamic Lifestyle from the Perspective of the Supreme Leader in the Content of the Curriculum of Humanities Fields, *Journal of Sports Sociology*, 1(1), 211. https://sls.tabrizu.ac.ir/461.html [In Persian].

- Mousavi, M., & Kalantari, M. (2012). Strategies for Strengthening Islamic and National Identity of Students from the Perspectives of Imam Khomeini and the Supreme Leader. *Journal of Soft Power Studies*, 2(5), 71-94. https://doi.org/20.1001.1.23225580.1390.1.4.4.8 [In Persian].

- Nadri, M., Mahruzade, T., Sajadi, M., & Samadi, P. (2020). Measuring the Status of Iranian-Islamic Identity among Teacher Trainees of Farhangian University and Providing a Model for It. *Quarterly Journal of Educational Studies and Schooling*, 9(3), 1-29. https://doi.org/20.1001.1.2423494.1399.9.3.6.8 [In Persian].

- Nouri, A. (2020). Roots and Trends in the Formation of Iranian Identity. Fourth International Conference on Persian Language and Literature, Hamadan. https://civilica.com/doc/1167444 [In Persian].

- Pirouzmand, A., Chehardi, A., & Khodaei, R. (2017). Presenting a Strategic Model for Preserving and Enhancing Islamic-Iranian Identity through the Compilation of Experiences of the Islamic Republic of Iran Based on the Discourse of Wilayat-e-Faqih and the Constitution, *Journal of Interdisciplinary Strategic Studies*, 7(26), 133-162. https://smsnds.sndu.ac.ir/article_7.html [In Persian].

- Poole, R. (2003). National Identity and Citizenship, in the Martin Lins, Identities. U. K.: Blackwell Publishing.

- Rabani, J. (2002). *National Identity*. Tehran: Publications of the Parents and Teachers Association [In Persian].

- Rajai, F. (1994). *The Clash of Worldviews*. Tehran: Ehya Publishing Company [In Persian].

- Rajai, F. (2007). *The Dilemma of Iranian Identity Today*. Tehran: Ney Publishing [In Persian].

- Rashidi, M., Mousizade, Z., Aboulmaali Hosseini, Kh., & Bagheri, F. (2021). Providing a Structural Model of the Relationship between Parent-Child Communication and Iranian-Islamic Identity with the Mediation of Self-Esteem in Students, *Journal of Islamic Women's and Family Research*. https://doi.org/10.22034/pzk.2022.7026 [In Persian].

- Rashidi, M., Mousizade, Z., Aboulmaali Hosseini, Kh., & Bagheri, F. (2020). Phenomenology of Factors Affecting the Formation of Iranian-Islamic Identity among Youth from the Perspective of Experts. *Two-Quarterly Journal of Educational Sciences from an Islamic Perspective*, 8(15), 53-76. https://ha.iau.ir/file/download/page/661a39617bdbf [In Persian].

- Rastegari Yazdi, M. (2012). Investigating the Factors Affecting the Formation of Iranian-Islamic Identity in Primary School Students from the Perspective of Educational Deputies in Tehran. Master's Thesis. Islamic Azad University of Central Tehran, Vali-Asr University Campus. Faculty of Psychology and Educational Sciences [In Persian].

- Rezaei, A. (2020). Investigating the Impact of Hidden Curriculum on Islamic-Iranian Identity of Female Students in Tehran. *Journal of Educational Studies*, 9(1), 45-62 [In Persian].

- Salehi Zade, A., & Abbaspour, E. (2022). The New Islamic Civilization in the Context of the State-Building Ummah in the Thoughts of the Supreme Leader of the Islamic Revolution. *Biannual Journal of Studies in the New Islamic Civilization*, 6(1), 283-308. https://doi.org/10.22070/nic.2023.16398.1189 [In Persian].

- Samadi, M. (2021). Investigating the Philosophical Foundations of Iranian-Islamic Identity and Explaining the Place of Awareness and Awakening in It. *Journal of Citizen Rights Studies*, 23, 289-310. https://hawzah.net/fa/Article/View/106049 [In Persian].

- Samiei Isfahani, A., Rafiei Qahsare, A., & Noori, N. (2015). Revisiting the Dimensions, Components, and Threats of Iranian-Islamic Identity from the Perspective of Imam Khomeini and the Supreme Leader. *Journal of Islamic Revolution Studies*, 42, 27-44. https://enghelab.maaref.ac.ir/article-1-250-fa.html [In Persian].

- Samiei Isfahani, A., Rashidi Zade, B., & Rashidi Zade, A. (2014). Sacred Defense and Its Impact on the Components of Iranian-Islamic National Identity. *Journal of Revolutionary Thought*, 27, 79-96. https://elmnet.ir/doc/304586-11121 [In Persian].

- Sanders, J. M. (2002). Ethnic boundaries and identity in plural societies. *Annual Review of Sociology,* 28, 327-357. https://doi.org/ 10.1146/annurev.soc.28.110601.140741

- Smith, A. (2000). The Nation in History; Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism. Cambridge: Polity Press.

- Sobhaninejad, M., & Amiri, Z. (2012). The Impact of Hidden Curriculum Components on the Political Aspect of Islamic-Iranian Identity. *Soft Power Studies*, 7, 63-80. https://doi.org/20.1001.1.23225580.1391.2.7.4.1 [In Persian].

- Sobhaninejad, M., & Amiri, Z. (2013). A Conceptual Framework of Islamic-Iranian Identity and Scientific Considerations for Deepening It in the University System. *Culture in Islamic University*, 8, 413-436. https://ciu.nahad.ir/article_179.html [In Persian].

- Sobhaninejad, M., Amiri, Z., & Mirzamohammadi, M.H (2013). The Hidden Role of School Factors on Islamic-Iranian Identity of Female High School Students in Tehran. *Cultural Research Society*, 2, 83-108. https://socialstudy.ihcs.ac.ir/article_1676.html [In Persian].

- Tabar Maqri, R. A., & Aghajani, Y. (2021). Investigating the Political and Cultural Identity of Youth in the First and Fourth Decades of the Islamic Revolution of Iran (Case Study: Babolsar County). *Journal of Sociology of Social Institutions*, 17, 27-46. https://doi.org/10.22080/ssi.2021.20547.1845 [In Persian].

- Toshajoo Langeroudi, F. (2022). Effective Factors in the Formation of Iranian-Islamic Identity in Preschool Students; An Inquiry into Teachers' Perspectives. *Journal of Cultural and Islamic Art Studies*, 3, 65-75. https://jiac.ir/fa/downloadpaper.php?pid=74&rid=8&p=A [In Persian].

- Woodward, Kath (2000). Questioning Identity: Gender, Class, Nation. London: Routledg.

- Zamani Mahboob, H. (2011). *The Role of Religion in Shaping the Identity of Iranians*. Tehran: Iranian Civilization [In Persian].

- Zarand, A. (2019). The Role of Media in Shaping Iranian Identity, *Journal of Media Studies*, 5(2), 45-60 [In Persian].